

DPN 6404

Title : भगवद्गीता / BHAGAVADGĪTĀ

Run. No. 7095

Cat. No.

Micro. No.

Subject Yogaśāstra

Religion : Hindu / Bauddha

Language : Skt. / New. / Nep. / Skt.- New. / Maith.- New. / New.- Nep. /

Size in cms. 26.8 x 15

Folios 25

Lines (in a page) 12

Compl. / Incompl.

Chapt. / act /

Author / translator

Scribe / donor

Date: NS / SS / VS / KS 1953

Ruler / place

Script : New. / Dev. / Bhuj. / Ran. /

Illus. :

Material : palmleaf / paper / thyasaphu / one side is yellow

Condition : fine / damaged by worms, rats, water /

Beginning, colophon, post-colophon :

इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुन-
संवादे संन्यासयोगो नामाष्टादशोऽध्यायः ॥
इति श्रीमद्भगवद्गीता समाप्ता ॥

॥ श्रीभगवद्गीतानिखितम् ॥

भगी
१॥

ॐ श्रीमद्वेदमूर्त्यये नमः ॥ ॐ अस्य श्रीभगवद्गीता मातामंत्रस्य श्रीभगवानुवेद व्यास ऋषिः शुद्धं पुरुषं नृवीर्यं
परमात्मा देवता अशोऽन्यं नृवीर्यं चत्वारोऽप्युवाच ॥ इति वीर्यं ॥ सर्वधर्माभिरित्युपमा मेकं शरणाव
ने ॥ इति शक्तिः ॥ अहंत्वा सर्वपापेभ्य मोक्षयिष्यामि मा शुच ॥ इति कीलकं ॥ नैनं हिन्दंति शस्त्राणि नैनं दहति पा
वक ॥ इत्यंगुष्ठाभ्यान्ममः ॥ नवैनं क्लेदयन्त्यापो न शोषयन्ति मारुत ॥ इति तर्जनीभ्यान्ममः ॥ अक्षयो यमदा ह्योय
मक्लेयो शोष्यस्त्वव ॥ इति मध्यमाभ्यान्ममः ॥ नित्यसर्वगतः स्थाराह स्वतोयं सनातन ॥ इति अनामिकाभ्यान्ममः
॥ पश्य मे पार्थ रूपाणि शतशोऽथ सहस्रतः ॥ इति कनिष्ठिकाभ्यान्ममः ॥ नानाविधानि दिव्यानि ॥ नानावर्णाकृती
निव ॥ इति कारतलकरपुष्पाभ्यान्ममः ॥ नैनं हिन्दंति शस्त्राणि ॥ इति हृदयायेनमः ॥ नवैनं क्लेदयन्त्यापो ॥ इति शिरोसे
त्वाहाः ॥ अक्षयो यमदा ह्योय ॥ इति शिखायेव वद ॥ नित्यसर्वगतः स्थाराह ॥ इति कवचायुहं ॥ पश्य मे पार्थ रू
पाणि ॥ इति नेत्रत्रयाय वद ॥ नानाविधानि दिव्यानि ॥ इत्यस्त्राय फट् ॥ श्रीकृष्ण प्रीत्यर्थं भगवद्गीता
पाठे विनियोगः ॥ ध्यानिम् ॥ पार्थाय प्रतिबोधिनां भगवता नारायणो न स्वयं व्यासेन ग्रथिता पराणामुनिना म
ध्वमेव भारत ॥ अद्वैतामृतवर्षिणी भगवती मया दशाध्यायिनि मन्त्रानामनसादमि भगवद्गीते भवेद्देहि सां ॥ न
मोक्तुं ते व्यासविशालवर्द्धिं पुद्गारविन्दायतपत्रनेत्रं ॥ येन त्वया भारत तैलपूरां प्रज्वालितो ज्ञानमयः प्रदीपः ॥

गुरु
१॥

प्रपन्न पारिजातायः स्तोत्रैर्वैत्रेकपाराये ॥ ज्ञानमुदायकृत्वाय गीतामृतमुहेनमः ॥ सर्वोपनिषद्गोपावोदोग्धागो
पालनं नन्दनः ॥ पार्थो वत्स मुधीर्भक्तः पुद्गलीतामृतं महत् ॥ वसुदेवमुत देवं कंसचाराहुरमर्दनम् ॥ देवकीपरमानन्दं
कृत्स्नं वन्दे जगद्गुरु ॥ श्रीकृष्णो रातयजयजतां गोधारिणी लोत्पला शङ्खग्राहवती रूपेणावाहि निकर्षो न वेता
कला ॥ अश्वत्थामा विकर्षा घोरमकरा दुर्जयो धनावर्तिनी सोतीरां खलु पाराडवार्णा वनदी कैवर्त्तकः केशव ॥ पारा
डवर्ग्यवः सरोजममलं गीतार्थगंधोत्कटं ॥ नानाख्यानककेसरहरिकथासंबोधनाद्बोधितम् ॥ लोके सज्जनव
द्विपदे रहरहः पेपीयमानं मुदा भूयाद्भारतपंकजं कलिमतं प्रध्वंसिनः श्रेयसे ॥ मूकं करोति वाचालं पंगुलं घय
ते गिरीम् ॥ मरुपातमहं वन्दे परमानन्दमाधवम् ॥ यं ब्रह्मावरुणोऽरुद्रमरुतः सनन्ति दिव्यैस्तवैवैदैः साङ्गः प
दक्रमोपनिषदैर्गायनिः यं सा भगा ॥ ध्यानावस्थिततद्गतेन मनसा पश्यन्ति च योगिनो यस्यां तन्मविदुः सुरा
मुरगणा देवा यतस्मै नमः ॥ इति न्यास ॥ धृतराष्ट्र उवाच ॥ धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे समवेता युयुत्सवः ॥ मामका
पाराडवाश्चैकिसंजयः संजय उवाच ॥ दृष्ट्वा तु पाराडवानीकं व्यूढं दुर्योधनस्तदा ॥ आचार्यमुपसंग
म्य राजा वचनमब्रवीत् ॥ १ ॥ पश्येतां पाराडुपत्राणां माचार्य महतीं चमूम् ॥ व्यूढां दुपदपत्रेणा तव शिष्येणाधी
मता ॥ २ ॥ अत्र मूरा महेश्वासाभीमार्जुनसमा युधि ॥ युयुधानो विराटश्च दुपदश्च महारथः ॥ ४ ॥ धृष्टकेतुश्च

व

भग्वी
॥ २ ॥

किं तानकाशिराजश्च वीर्यवान् ॥ पुरुजित्कं निभोजश्च शैवश्च नरपुङ्गवः ॥ ५ ॥ युधामन्युश्च विक्रान्त उत्तमौजा
श्च वीर्यवान् ॥ सौभद्रोऽपदेयाश्च सर्वस्व महारथाः ॥ ६ ॥ अस्माकं तु विशिष्टाय नानिबोधक्षिप्तमः ॥ ना
यकाममसैन्यस्य संतार्थं तां वीर्यमिने ॥ ७ ॥ भवांभीष्मश्च कर्णश्च रूपश्च समन्तिजयः ॥ अश्वत्थामा विकर्णश्च
सौमदनिस्तार्थेवः ॥ अन्ये ववह कृष्णा मदर्थे त्यक्तजीविताः ॥ ८ ॥ नानाशस्त्रप्रहरणाः सर्वे युद्धविशारदाः ॥ ९
अप्यर्थापन्नं तस्माकं वलं भीष्माभिरक्षितम् ॥ पर्यर्थापन्नं विदमेते र्वावलं भीष्माभिरक्षितम् ॥ १० ॥ अयनेषु च सर्वेषु य
थाभागमवस्थिताः ॥ भीष्ममेवाभिरक्षन्तु भवन्तः सर्व एव हि ॥ ११ ॥ तस्य संजनयं हर्षं कुरुद्वजः पितामहः ॥ सिंह
नादं विनद्योच्चैः शंखध्वजौ प्रतापवान् ॥ १२ ॥ ततः शंखाश्च भेर्यश्च परावाराणां कर्णो मुखः ॥ सहस्रैवाभ्युहन्त्य
तस्य शस्त्रमुतोद्भवान् ॥ १३ ॥ ततः श्वेतैर्हयैर्युक्ते महति स्पन्दने स्थितौ ॥ माधवः पाण्डवश्चैव दिव्यौ शंखौ प्रद
ध्मतुः ॥ १४ ॥ पौश्वजन्त्यहर्षा केशी देवदत्तधनं जयः ॥ पौण्ड्रध्वजौ महाशंख भीमकर्मा वक्रोदरः ॥ १५ ॥ अनन्त
विजयं राताकंतिपुत्रौ युधिष्ठिरः ॥ नकुलः सहदेवश्च सुघोषमणिपुष्पकौ ॥ १६ ॥ काश्यपश्च परमेष्वास शिरव
राट्च महारथः ॥ द्रुपदोऽपि विराट्श्चात्पकिश्चापराजितः ॥ १७ ॥ उपदोऽपि पदेयाश्च सर्वशः पृथिवीपते ॥ शौभ
द्रश्च महाबाहुः ॥ शंखान् दध्मुपृथक् पृथक् ॥ १८ ॥ सद्यो धार्तराष्ट्राणां हृदया निव्यदारयतः ॥ नभश्च पृथिवी

गुरु
॥ २ ॥

३ रणा

चैव तून्मूलो व्युत्पन्नः ॥ १९ ॥ अथ व्यवस्थितां दृष्ट्वा धार्तराष्ट्रान्कपि ध्वजः ॥ प्रहृष्टोऽशस्त्रं संपाते धनुर्गुह्यं पाण्डवः ॥
॥ २० ॥ सखीकेशं तदा वाक्यमिदमाह महापते ॥ अर्जुन उवाच ॥ सेनयोरुभयोर्युद्धे स्थाय यमुच्यते ॥ २१ ॥ याव
देतानिरीक्षेहं योद्भुकामानवस्थितान् ॥ केर्मया सह योद्धव्यमस्मिन् समुद्यमे ॥ २२ ॥ योस्य मातानवेक्षेयते त्रसमा
गताः ॥ धार्तराष्ट्रस्य दुर्बुधे प्रियचिकीर्षवः ॥ संजय उवाच ॥ एवमुक्तो हर्षाकेशो गुडाकेशो नभारतः ॥ सेनयो
रुभयोर्युद्धे स्थापयित्वा रथोत्तमम् ॥ २३ ॥ भीष्मद्रोणा प्रमुखतः सर्वेषां च महीक्षिताम् ॥ उवाच पार्थ परमैतान्स
मवेता कुरुनिति ॥ २४ ॥ तत्रापश्यन् स्थितामार्थः पितृमथ पितामहान् ॥ आत्मार्यान्मातुलान्भ्रातृन्पुत्रान् पौत्रां सखींस्त
थाः ॥ २५ ॥ अमुं राक्षसं हृदयैव सेनयोरुभयोरपि ॥ तां समीक्ष्य कौन्तेयः सर्वांश्च भूतवस्थितान् ॥ २६ ॥ रूपया परया
विष्टो विविदं निर्दुर्धीतः ॥ अर्जुन उवाच ॥ दृष्ट्वा संख्यं जनं कृष्णयुत्सवं समुपस्थितम् ॥ २७ ॥ सिरनिमग्नग्राशि
मुखं च परिमुष्यति ॥ व्यपथुश्च सरीरो मे रोमहर्षश्च जायते ॥ २८ ॥ गां राडीवमं सतेहस्तान्बकैव परि दृश्यते ॥ न च
सकौमवस्थानुं शक्नोतीत्यनेन मती ॥ २९ ॥ निमित्तानि च पश्यामि विपरीतानि केशवः ॥ न च श्रेयो नुपश्यामि हत्वा
स्वजनमाहवे ॥ ३० ॥ न कांक्षे विजयं हृत्स्वनच राज्यं सुखानि च ॥ किञ्चो राज्येन गोविन्दः किं भोगैर्जीवितेन वा
॥ ३१ ॥ येषां मर्त्ये कांक्षितं तानो राज्यं भोगाः सुखानि च ॥ तद्मेवास्थिता युद्धे प्राणांस्त्यक्त्वा धनानि च ॥ ३२ ॥

मंगी
॥ ३ ॥

आचार्यः पितरः पुत्रास्तथैव पिता महाः ॥ मातुलाः श्वसुराः पौत्राश्चातासं वधिनस्तथाः ॥ ३४ ॥ एतानहनुमि-
यामि प्रतोपि मनुसूदनः ॥ अपित्रै लोका राजस्य देतो किनु महीकृते ॥ ३५ ॥ निहन्त्य धार्तराष्ट्रानकाः प्रीतिस्त्याज-
नार्दनः ॥ पापमेवाश्रयेदस्मान् हृद्वैतानां ततायिनः ॥ ३६ ॥ तस्मात्ताहो वयं हनुं धार्तराष्ट्रान् स्ववाचवा ॥ स्वजनहि-
कथं हत्वा सुखिनस्याम माधवः ॥ ३७ ॥ यद्यप्येतेन पश्यंति तोभो पहतवेतसः ॥ कुलक्षय कृतं दोषं मित्रो देव पा-
तकं ॥ ३८ ॥ कथन्न ज्ञेय मस्माभिः पापदस्मान्निवर्तितां ॥ कुलक्षय कृतं दोषं प्रपश्यद्भि जनार्दनः ॥ ३९ ॥ कुलक्षय प्रण-
श्यन्ति कुलधर्माः शतान्ननः ॥ धर्म्येन ये कुलं कृत्स्न मधर्मोभिभवत्युतः ॥ ४० ॥ अधर्माभिभवात्कुलप्रदुःस्यंति
कुलस्त्रियः ॥ त्रिषु दुष्टा सुवाह्ये यजाम्यनेवार्तासंकरः ॥ ४१ ॥ शंकरो नरकायैव कुलघ्नानां कुलस्य च ॥ पतन्निपितरो ये
बाहुप्रपिडोदकक्रिया ॥ ४२ ॥ दोषैरेते कुलघ्ना वार्ताशंकर कारकैः ॥ उक्ता देवो जातिधर्मा कुलधर्माश्च साश्चता ॥
४३ ॥ उत्तन्न कुलधर्माणां मनुष्यानां जनार्दनः ॥ नरके नित्यतां वासी भवंतीत्यनुसुभुमः ॥ ४४ ॥ अहो वत महत्पापं क-
र्तुं व्यवसिता वयम् ॥ यदा ज्यमुखतोभेन हनु स्वजनमुद्यताः ॥ ४५ ॥ यदि मामप्रतीकारमशस्त्रं शस्त्रपाशायः ॥ धा-
तुं राक्षारो हनुं क्षमसे मतरं भवेत् ॥ ४६ ॥ संजय उवाच ॥ एवमुक्ता जुनः संखे रथोपस्थ उपावि सन् ॥ विस्मृत्प-
शमं चापशोकसंविनमानसः ॥ ४७ ॥ इति श्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे

गुरु
॥ ३ ॥

अर्जुनविमोहो नाम प्रथमोऽध्यायः ॥ संजय उवाच ॥ तंतथा रूपया विष्ट मसु पूर्णां कुलेक्षणं ॥ विषीदं न मिदं वा-
क्यमुवाच मनुसूदनः ॥ १ ॥ भगवन्नुवाच ॥ कुतस्त्वा कश्मलमिदं विषमे समुपस्थितम् ॥ अनार्य युधम स्वर्गो म-
किर्तीकर मर्त्युनः ॥ २ ॥ तैव्यामास्म गमः पार्थ नैतत्वं श्रुप पद्यते ॥ शुद्ध हृदयदौर्बल्यं त्यक्तो त्विष्ट परंतपः ॥
॥ ३ ॥ अर्जुन उवाच ॥ कथं भीष्म महं संख्ये दोरां च मनुसूदनः ॥ ईशुभिः घृतिथो त्स्यामि पूजां ही वीर मूदनः ॥ ४ ॥
गुरुन हत्वा हि महानुभावान् श्रेयो भोक्तुं भोक्ष मही पलोकं ॥ हत्वार्थकामांस्तु गुरुनिहैव भुंजीय भोगान् कृधिरः
प्रदिग्धार ॥ ५ ॥ न चैतस्मिन् कनस्त्रो गरीयो यः द्वाजये मय दिवानो जयेयुः ॥ यानेव हत्वा न जिजीविषाम वस्तेव
स्थिताः प्रभुसंधार्तराष्ट्राः ॥ ६ ॥ कार्य्यारपदो यो पहत स्वभावः पृच्छामि त्वां धर्मसमूहचेता ॥ यच्छेयस्यामि-
श्वितं वृद्धितमै शिष्यस्ते हं साधिमान्त्वां प्रपन्नं ॥ ७ ॥ न हि प्रपश्यामि ममापनुद्या यच्छोकमुद्धोषरा मिंद्रियारा-
ग ॥ अवाप्य भूमावसपत्न मृदं राज्यं सुराणां मपि चाधिपत्यम् ॥ ८ ॥ संजय उवाच ॥ एवमुक्ता हृषीकेशं गुडा-
केश परंतपः ॥ न्योत्स्यः इति गोविन्दः मुक्ता गस्त्रिं वभूवहः ॥ ९ ॥ तमुवाच हृषीकेशं प्रहसन्निव भारतः ॥ सेनयो-
रुभयोर्मध्ये विविदं न मिदं वचः ॥ १० ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ अशोच्यानं वशो वत्सं प्रज्ञावादांश्च भावसेः ॥ ग-
तामुन गता पुश्च नानुशोचानि परिडिताः ॥ ११ ॥ न च्चेवाहं जातु नासं न च्चेने मे जनाधिपाः ॥ न च्चेद न भविष्यामः

ਮੁਗੀ
॥ ੪ ॥

गुरु
॥ ४ ॥

बाहो नैतं शोचितु मर्हसिः ॥ २६ ॥ ज्ञातस्य हि र्कवो मृत्यु र्कवं जन्म मृतस्य चः ॥ तस्माद परिहास्य र्थेन त्वं शोचितु मर्हसिः ॥ २७ ॥
अव्यक्तादिनी भूतानि व्यक्त मध्ये निभारतः ॥ अव्यक्तानि क्त्वा न्येव तत्र का परिदेवना ॥ २८ ॥ आश्चर्यं वाप्यप्रपन्निकश्चि
देन माश्चर्यं बद्ध दानि तर्क्ये वाचान्यः ॥ आश्चर्यं वच्चेन मन्यं भृशोति श्रुत्वा प्येनं वेदं तं श्रेव कश्चित् ॥ २९ ॥ देहि नित्यं मव
धोयं देहे सर्वस्य भारतः ॥ तस्मात्सर्वाणि भूतानि न त्वं शोचितु मर्हसिः ॥ ३० ॥ स्वधर्मं मपि वा व्यक्षं न विकं पितु मर्हसि
धर्मा द्वि युद्धा द्वेयो मय दक्षत्रियस्य न विद्यतेः ॥ ३१ ॥ यदृच्छया चोपपन्नं स्वर्गं द्वार मया दत्तं म ॥ सुखिनश्च विद्यापा
र्थं तमं ते युद्धमीदृशं ॥ ३२ ॥ अथ चेत्वं मिमं धर्मं संया मं न करिष्यसि ॥ ततः स्वधर्मं कीर्त्तिं व हिंत्वा पाप मवाप्स्यसिः
॥ ३३ ॥ अकीर्त्तिश्चापि भूतानि कथयिष्यंति ते व्ययाम् ॥ संभावितस्य वा कीर्त्ति स्मरिणा दतिरिच्यते ॥ ३४ ॥ भयादृणा
दुपहतं मरुपेते त्वां महारथाः ॥ ये सांच त्वं बहुमतो भूत्वा यास्यसि ता द्यवं ॥ ३५ ॥ अवाप्त्य वादोश्च बहु न वदिष्यंति त
वाहिताः ॥ निदं नस्तव सामर्थ्यं न तो दुःखं तं ननु किं ॥ ३६ ॥ हतो वा प्राप्स्यसि स्वर्गं जित्वा वा भीक्षसे महिम ॥ तस्माद्युनिव
॥ ३७ ॥ सुखदुःखे समे कृत्वा लाभालाभौ जयाजयोः ॥ ततो युद्धाय युज्यस्व नैवं पाप मवाप्स्यसिः ॥ ३८ ॥ ऐसां
तेभि हितासां खेद द्विर्गोति मां क्रूराह ॥ युद्धाय को यया पार्थ कर्म बंधं प्रहाप्स्यसि ॥ ३९ ॥ नेहा भिकर्म नाशो स्ति
प्रत्यवायो न विद्यते ॥ स्वल्पं मण्यस्य धर्मस्य त्रायते महतो भयात् ॥ ४० ॥ व्यवसायामिका बुद्धिः रेके ह कुरु नन्दनं

कौत्तियपुद्गायकतनिश्चयः

भ.गी
॥ ५ ॥

बुद्ध्यावाहयताश्च उद्भयो व्यवशयिनाम् ॥ ४१ ॥ यामि मां पृथिव्यां वाचं प्रवदं न्य विपश्चितः ॥ वेदवादराः पार्थ
नाल्पदस्तीति वादिनः ॥ ४२ ॥ कामात्मानः स्वर्गपरजन्मकर्मफलप्रदाम् ॥ क्रियाविशेषवद्गुणभोगैश्वर्यगतिं प्रति
४३ ॥ भोगैश्वर्यप्रसक्तानां तेषां पदं तत्रैतसाम् ॥ व्यवशयामिका बुद्धिः समाधौ न विधीयते ॥ ४४ ॥ त्रैगुणविषया-
वेदानिस्त्रैगुणो भवार्जुनः ॥ निर्द्वन्द्वानित्यसत्त्वस्थो निर्योगक्षमः आत्मवान् ॥ ४५ ॥ यावानर्थ उदपाने सर्वतः संयुतो
रक् ॥ तावान्सर्वेषु वेदेषु ब्राह्मणस्य विजानतः ॥ ४६ ॥ कर्मण्येवाधिकारस्ते मा फलेषु कदाचनः ॥ मा कर्मफलहेतु
र्भूमाते संगो म्ल कर्मणि ॥ ४७ ॥ योगस्यः कुरु कर्माणि संगं त्यक्त्वा धनं जय ॥ सिद्धे सिद्धोः समो भूत्वा समत्वं योग
उच्यते ॥ ४८ ॥ दूरेण ह्यवरं कर्म बुद्धियोगा धनं जय ॥ बुद्धौ सरणं मन्त्रिच्छः रूपराणां फलहेतवः ॥ ४९ ॥ बुद्धियुक्तो ज
हातीह उभे मुक्तो दुःकृते ॥ तस्माद्योगाय युज्यस्व योग कर्मभुको जलं ॥ ५० ॥ कर्मजं मुद्रियुक्ता हि फलं त्यक्त्वा
मनीषिणा ॥ जन्मबन्धविनिर्मुक्तः परं गच्छेत्स नामयम् ॥ ५१ ॥ यदा ते मोहकलिलं बुद्धिर्व्यतितरिष्यति ॥ तदा ग
ता सिनिर्वेदं श्रोतव्यं श्रुतं स्मर ॥ ५२ ॥ श्रुतिविप्रतिपत्ता ते यदा स्थास्यति निश्चलाः ॥ समाधावचला बुद्धिस्तदा यो
गमवाप्स्यसि ॥ ५३ ॥ अर्जुन ठेवाव ॥ स्थितप्राज्ञस्य का भावा समाधिस्थस्य केशवः ॥ स्थितधीः किं प्रभाषेत किमा
सीत ब्रजे तर्कोम् ॥ ५४ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ प्रजहाति यदा कामान्सर्वान् पार्थ मनोगतान् ॥ आत्मन्येवात्मना तुष्ट

गुरु
॥ ५ ॥

स्थितप्रज्ञस्तदोच्यते ॥ ५५ ॥ दुःखं क्षुब्धं द्विद्वमनाः सुखेषु विगतस्पृहः ॥ वितराग भयकोधः स्थितधीर्मुनिरुच्यते
॥ ५६ ॥ यः सर्वत्र भभिष्टे दमस्तत्यापुभुभाभम् ॥ नाभिनन्दति न द्वेष्टि स्थितप्रज्ञस्तदोच्यते ॥ ५७ ॥ यदा संह
रते वायं कुम्भोद्भूतानि वसवः ॥ इन्द्रियाणि दिव्यार्थेभ्यस्तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिताः ॥ ५८ ॥ विषया विनिवर्तने निरा
ह्यास्पदे हि न ॥ स वर्यतसोऽप्यस्य परं दृष्ट्वा निवर्तते ॥ ५९ ॥ यतनो ह्यपि को नो य पुंसस्य विपश्चितः ॥ इन्द्रिया
नि प्रमाथीनि हरन्ति प्रशमनः ॥ ६० ॥ तानि सर्वाणि संयम्य युक्त आसीतः मत्पर ॥ क्लृप्ते हि यस्येन्द्रियाणि तस्य
प्रज्ञा प्रतिष्ठिताः ॥ ६१ ॥ ध्यायतो विषयान् शंसंगस्तेषु प्रजायते ॥ संगो संजायते कामः कामाक्कोधो मिजाय
ते ॥ ६२ ॥ क्रोधा इव तिस्रो ह संगो हास्मृतिविभ्रमः ॥ स्मृतिभ्रंशो बुद्धिना सो बुद्धिना शास्त्राश्रयति ॥ ६३ ॥ राग
द्वेषद्विषयैस्तु विषयानिन्द्रियैश्चराम् ॥ आत्मवस्यैर्विधेयात्मा प्रशादमधिगच्छति ॥ ६४ ॥ प्रशादे सर्वदुःखानो हानिर
स्यो प्रजायते ॥ प्रसन्नचेतसो ह्यसुषुप्तिपर्यवतिष्ठते ॥ ६५ ॥ नास्ति बुद्धिरयुक्ता तस्मात्तवायुक्तस्य भावनाः ॥ नवाभा
वयतः शान्तिर्गान्तस्य कृतः सुखम् ॥ ६६ ॥ इन्द्रियाणां हिवरतां यमनो न विधीयते ॥ तदस्य हरति प्रजो वायु
र्नावमिवांभसि ॥ ६७ ॥ तस्माच्च स महाबाहो निरुद्धीतानि सर्वशः ॥ इन्द्रियाणि दिव्यार्थेभ्यस्तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठि
ता ॥ ६८ ॥ यानि शास्त्रवर्तमानां तस्यां जायति संयमि ॥ यस्यां जायति भूतानिः सानि सा फलतो मुनेः ॥ ६९ ॥

भ० गी
॥ ६ ॥

आपूर्यमानमवतं प्रतिष्ठः समुद्रमापुप्रविमनियद्वत् ॥ तद्वत्कामायं प्रविमनित्वे सर्वशशानिमा प्रोतिनकामकामी
७० ॥ विहायकां मां सः सर्वा सुमाश्चरिनिम्यह ॥ निमो निरहंकार मशानिमधिगच्छति ॥ ७१ ॥ एवांवालि
स्थितिः पार्थनेन प्राप्य विमुच्यति ॥ स्थितास्या मनकालेपि ब्रह्मनिर्वाणामृच्छति ॥ ७२ ॥ इति श्री भगवद्गीता
सूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे शाखा योगो नाम द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ अजुनई
वाच ॥ ज्यायसी चेत्कर्मणस्ते मता बुद्धिजनान् ॥ तत्किं कर्मणि दीरे मां नियोजयसि केशव ॥ १ ॥ व्यामिश्र
गौववाक्येन बुद्धिं मोहयः सीवमे ॥ तदेकं वद विशिष्य येन धेयो हमाप्नुयात् ॥ २ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ लोके
स्मिंदिविधानि त्वापुरा प्रोक्ता मया नद्यः ॥ ज्ञानयोगेन शाखाणां कर्मयोगे न योगिनां ॥ ३ ॥ न कर्मणाम
नारंभानैक कर्मण्युद्यते ॥ मत्संन्यस्य नादेव सिद्धिं समाधिगच्छति ॥ ४ ॥ न हि कश्चित्क्षणमपि जातु
तित्यक्त कर्मकृत् ॥ कार्यते ह्यवशः कर्म सर्वः प्रकृतिजैर्गुरो ॥ ५ ॥ कर्मण्डियाणि संन्यस्य युः आसे मनसा
स्मर ॥ इन्द्रियाण्यन्विमूढात्मा मिथ्याचारः स उच्यते ॥ ६ ॥ यास्तिन्द्रियाणि मनसानियम्या अभ्यतेर्गुर्नः ॥
कर्मण्डियैः कर्मयोगः मशक्तसविशिष्यते ॥ ७ ॥ नियतं कुरु कर्म त्वं कर्म ज्यायो ह्यकर्मणः ॥ शरीरयात्रा

गुरु
॥ ६ ॥

पिचते न्यसिद्धेदकर्मणाः ॥ ८ ॥ यजार्थात्कर्मणो न्यस्तो कोयं कर्मवन्धन ॥ तदर्थं कर्म कौन्तेय युक्तसंगः
समाचर ॥ ९ ॥ मद्दयता प्रताः सृष्टाः परोवाच प्रजापतिः ॥ अनेन प्रसविष्यध्वमेवोस्त्विकामधुक् ॥ १० ॥
देवात्माव्यतांनेन तदेवाभावयन्नुव ॥ परस्परं भावयन्तः श्रेयः परमवाप्स्यथ ॥ ११ ॥ इत्याभोगादिबोदेवारा
स्यन्ते यज्ञः भाविता ॥ तेदं ज्ञानं प्रदायैभ्यो यो भूक्ते स्तेन एव सः ॥ १२ ॥ यज्ञशिखा शिनः मनो मुच्यते सर्व कि
लियैः ॥ भुंजते ते त्वघं पापा यो पतन्त्यामकारणात् ॥ १३ ॥ अन्नाद्भवंति भूतानि पर्जन्यादन्नसंभवः ॥
यज्ञाद्भवति पर्जन्यो यज्ञः कर्मसमुद्भवः ॥ १४ ॥ कर्मब्रह्मोद्भवविद्विब्रह्माक्षरमुद्भवम् ॥ तस्मात्सर्वगतं
ब्रह्म नित्यं यज्ञप्रतिष्ठितम् ॥ १५ ॥ एवं प्रवर्तितं कुरु नानुवर्तयतीह यः ॥ अद्यापि शिष्या रामो मोर्धं पार्थसि
जीवति ॥ १६ ॥ यस्त्वाकारशितेव स्यादात्मवृत्तिश्च मानव ॥ आत्मनेव वसेन्नृपः तस्य कार्यं न विद्यते ॥ १७ ॥ नै
वात्मकतेनार्थो नाकृतेनेह कश्चन ॥ न वास्य सर्वभूतेषु कश्चिदर्थव्यपाश्रयः ॥ १८ ॥ तस्मादसक्तः सततं कार्यं
कर्म समाचर ॥ असक्तो ह्यमरकर्मपरमाप्नोति पूरुष ॥ १९ ॥ कर्मणो वदिसिद्धिमास्थिता जनकाद
यः ॥ लोकसंग्रहमेवापि संपश्यन् कर्तुमर्हसि ॥ २० ॥ यद्यदाचरति श्रेष्ठस्तत्तदेवाकरोत ॥ स यत्प्रमारां

भोगी
॥७॥

कुरुते लोकस्तदनुवर्तते ॥ २१ ॥ न मे पार्थस्ती कर्तव्यं स्त्रीषु लोकेषु किञ्चन ॥ नानवाप्तमवाप्तव्यं वर्तएव कर्म
॥ २२ ॥ यदि ह्यहं न वर्तेयं जातु कर्म रापत नृतः ॥ मम ब्रह्माणुवर्तते न मे नु व्यापार्य सर्वशः ॥ २३ ॥ ॐ सिद्धे
रिमे लोकान् कुर्यात्कर्म वैदहं ॥ शंकरस्य कर्ता स्यामुपहं न्यामिमाः प्रजाः ॥ २४ ॥ सत्ता कर्म रापवि
दासो यथा कुर्वन्ति भारतः ॥ कुर्याद्विदांस्तथा शकश्चिकीर्षु लोकसंग्रहम् ॥ २५ ॥ ननु द्विभेदजनयेदज्ञानां
कर्मसंक्षिप्तम् ॥ जीमय सर्वकर्मणि विद्वानुक्तः समाचरन् ॥ २६ ॥ प्रकृते कृयमाणानिः पुराणैः क
र्माणि सर्वशः ॥ अहंकारविमूढात्मा कर्ताहमिति मन्वते ॥ २७ ॥ तत्त्वविनु महाबाहोः पुराणकर्मविभाग
योः ॥ पुराणपुरीषवर्तते इति मत्वा न सज्जते ॥ २८ ॥ प्रकृते पुराणसंग्रहः शज्जते पुराणकर्मसु ॥ तान कुरु
विदो मन्वान् कुरु विद्वान् विद्वानयेत् ॥ २९ ॥ मयि सर्वाणि कर्माणि संन्यस्या ध्यात्मवेत्स साः ॥ निरासि निर्म
मो भूत्वा युद्देशं विगतः ज्वरः ॥ ३० ॥ ये मे मत्तमिदं नित्यं मनुति यंति मानवाः ॥ श्रद्धावन्तो न मूयन्ते मुच्य
न्ते तेऽपि कर्मभिः ॥ ३१ ॥ यत्वेतदभ्यसूयन्तो नानुति यंति मे मत्तमः ॥ सर्वज्ञाणां विमूढास्तान् विद्विन्त्या न वेत्
सः ॥ ३२ ॥ सदृशं चेष्टते स्वस्याः प्रकृतेर्ज्ञानवानपि ॥ प्रकृतिं या न्निभूतानि निग्रहः किं करिष्यति ॥ ३३

गुरु
॥७॥

इन्दीयस्य द्विधा स्यात्प्रेरागद्वयौ व्यवस्थितौ ॥ तयोर्न विसमागच्छेत्तौ ह्यस्य परिपंथिनौ ॥ ३४ ॥ श्रेयास्वधर्मो विगुणः
परधर्मा त्वनुदिताह ॥ स्वधर्मनिधनं श्रेयः परधर्मो भयावहः ॥ ३५ ॥ अर्जुन उवाच ॥ अथ केन प्रयुक्तोऽयं पापं च
रतिरुत्सव ॥ अनिदं वपिवाहनेयः वलादिव नियोजितः ॥ ३६ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ काम एव क्रोध एव रजो गुण
समुद्भव ॥ महाशनो महापाप्मा विद्ध्येनमिह वैरिणाम् ॥ ३७ ॥ धूमेनावृण्यते वह्निर्यथादर्शो मलेन च ॥ यथा त्वे
नावृणो गर्भस्तथा स्तेनेन साहसम् ॥ ३८ ॥ आहतं ज्ञानमेतेन ज्ञाविनो नित्यवैरिणाम् ॥ कामरूपेण कौन्तेय दुःखे
णानलेन च ॥ ३९ ॥ इन्दीयाणि मनोवृद्धिरस्याधिष्ठानमुच्यते ॥ येनैर्विमोहयन्तेषु ज्ञानमाहस्यदेहि नम् ॥ ४० ॥
तस्मात्त्वमिद्विद्यारण्यो नियम्य भातवैव ॥ पाप्मानं प्रजहि ह्येनं ज्ञानविज्ञाननाशनम् ॥ ४१ ॥ इन्द्रियाणि पराण्याह
रिन्द्रियभ्यः परमनः ॥ मनश्चक्षुः परावृद्धिर्धेर्वृद्धिर्परतस्तु मः ॥ ४२ ॥ येन वृद्धेः परं बुद्ध्या संस्तभ्यात्मानमात्मना ॥ न हि
शत्रुं महाबाहो कामरूपं द्रुपदम् ॥ ४३ ॥ इति श्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जु
नसंवादे कर्मयोगो नाम त्रितीयोऽध्यायः ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ इमं विवस्वते योगं प्रोक्तवानहमव्ययं ॥ वि
वस्वानुवच ह मनश्चक्षुः कवे ब्रवीत् ॥ १ ॥ एवं धरपाशप्रमिमं राजसूयो विदुः ॥ सकालेनेह महता
योगान्ध परतपः ॥ २ ॥ सयवायं मया त्वद्योगोक्तः पुरातनः ॥ भक्तो मिमे सखावेति रहस्यं शत उ

भर्गा
॥ ८ ॥

अपरांभवतो जन्म परं जन्म विवस्वतः ॥ कथमेतद्विज्ञानीयां त्वमादौ प्रोक्तवानिति ॥ ४ ॥ श्री
भर्गवानुवाच ॥ बहूनि मे व्यतीतानि जन्मानि तव चार्जुन ॥ तान्महं वेद सर्वाणि न त्वं वेत्स्य परंतपः ॥ ५ ॥ अतोपि स
न्नेपात्मा भूतानां मीश्वरोऽपि सन् ॥ प्रकृतिं स्वामधिष्ठाय संभवाम्यात्ममायया ॥ ६ ॥ यदा यदा हि धर्मस्य ग्लानि
र्भवति भारतः ॥ अशुभान्मम धर्मस्य तदात्मानं सृजाम्यहं ॥ ७ ॥ परित्राणां यसाधूनां विनाशाय च दुष्कृता
धर्मसंस्थापनार्थाय संभवामि युगे युगे ॥ ८ ॥ तन्मकमेव मे दिव्यमेवं यो वेत्ति तत्त्वतः ॥ त्यक्त्वा देहं पुनर्जन्म न
ति मामेति सोऽर्जुन ॥ ९ ॥ वीतराग भयक्रोधा मम या मामुपाश्रिता ॥ बहवो ज्ञानतपसा पूता मद्भावमाहव
गता ॥ १० ॥ ये याथा मां प्रपद्यन्ते तास्तथैव भजाम्यहं ॥ मम वर्त्मानुवर्तन्ते मनुष्याः पार्थ सर्वशः ॥ ११ ॥ को स
तः कर्मणां सिद्धिं यजन् इह देवता ॥ सिद्धिं हि मा नुयते लोकं सिद्धिर्भवति कर्मजा ॥ १२ ॥ चातुर्वर्ण्यमया शृज्यं गुरा
कर्मविभागशः ॥ तस्य कर्तारमपि मां विद्म्यकर्तारमव्ययम् ॥ १३ ॥ न मां कर्म्मणि लिप्सन्ति न मे कर्म्मफलं स्पृहा
इति मां योभिजानाति कर्म्मभिर्नैव स ज्ञाते ॥ १४ ॥ एवं ज्ञात्वा कृतं कर्म्म पूर्वैरपि मुमुक्षुभिः ॥ कुरु कर्म्म वेत
स्मान्त्वं पूर्वैः पूर्वतरं कृतम् ॥ १५ ॥ किं कर्म्म किं कर्म्म्येति क्व योऽप्यत्र मोहिताः ॥ तत्ते कर्म्म प्रवक्ष्यामि य
ज्ञात्वा मोक्षसंशुभात् ॥ १६ ॥ कर्म्मणो ह्यापि बोद्धव्यं बोद्धव्यं विकर्म्मणः ॥ अकर्म्मणश्च बोध्यं

गुरु
॥ ८ ॥

गहता कर्म्मणो गतिः ॥ १७ ॥ कर्म्मणो कर्म्मयः पश्यं दकर्मणि कर्म्मयः ॥ सवद्विमान्मनुष्येषु सयुक्त
कलकर्मणः ॥ १८ ॥ यस्मिन् सर्वं समास्माः कामसंकल्पवर्जिता ॥ ज्ञानाग्निदग्धकर्मा शांतमहोपरिड
ते बुधाः ॥ १९ ॥ त्यक्त्वा कर्म्म फलः संगं नित्यतपो निराश्रय ॥ कर्म्मणो भिः प्रहृतोऽपि नैक किंचित्करोति सः ॥ २० ॥
निराशी र्यतचित्तात्मा त्यक्तसर्वपरिग्रहः ॥ शरीरं केवलं कर्म्म कुर्वन्नाप्नोति किल्बिषं ॥ २१ ॥ यदृच्छा लाभसं
तुष्टौ द्वंद्वं चातीतो विमत्सरः ॥ समः सिद्धवसिद्धौ च कृत्वापि न निवर्जते ॥ २२ ॥ गतसंगस्य मुक्तस्य ज्ञानाव
स्थितचेतसः ॥ यज्ञायाचरतः कर्म्मसमग्रं प्रविलीयते ॥ २३ ॥ ब्रह्मार्पणं ब्रह्म हविर्ब्रह्माग्नौ ब्रह्माहुतं
वृ ॥ ब्रह्मेव ते नमः नम्यं ब्रह्म कर्म्म समाधिना ॥ २४ ॥ देवमेवापरे यज्ञं योगिनः पर्युपासते ॥ ब्रह्माग्ना
वपरे यज्ञं यज्ञं नैवोपयुहति ॥ २५ ॥ ओत्रादीनि द्वियाराण्यसंयमाग्निषु जुहति ॥ सदादिविषया
नम्यद्द्विषाग्निषु जुहति ॥ २६ ॥ सर्वाणि द्विय कर्म्मणि प्राणा कर्म्मणि वापरे ॥ आत्मसंयमयोगा
गौ जुहति ज्ञानदीपिते ॥ २७ ॥ इत्ययं यज्ञस्तपो यज्ञा योग यज्ञास्तथापरे ॥ स्वाध्यायज्ञानयज्ञाश्च यतयः सं
शितः व्रताः ॥ २८ ॥ अपाने युहति प्राणां प्राणो पानं तथापरे ॥ प्राणाऽपानं गतिरुद्धा प्राणायामपरायणाः

भग्वी
॥८॥

॥२८॥ अपरे नियताहाराः प्राणाप्राणो मुमुक्षुः ॥ शर्वेयते यज्ञविद्यो यज्ञक्षपितकल्मषाः ॥ ३० ॥ यज्ञशिष्या
मृतभूतो याति ब्रह्ममना तनम् ॥ नायलोकोऽस्य यज्ञस्य कृतो न्य-कुरु सत्तमः ॥ ३१ ॥ स्वेवदुविधायज्ञावितता
ब्रह्मणा मुखैः ॥ कर्मजा विद्वितास्त्वनैव ज्ञात्वा विमोक्षसे ॥ ३२ ॥ श्रेयोऽव्यमयाद्यज्ञाज्ञानयज्ञः परंतपः ॥ स
र्वं कर्माखिलं पार्थ ज्ञाने परिस्माप्यते ॥ ३३ ॥ न हि द्विप्राणि पातेन परिप्लेनसे वया ॥ उपदेशं तिते ज्ञानं
ज्ञानिनस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ ३४ ॥ यज्ञात्वा न पुनः स्मोहं मेव यास्यसि पाण्डव ॥ येन भूता न्यशे वेरा दस स्यात्तन्य
थो मयि ॥ ३५ ॥ अपि चेदसि पापेभ्यः सर्वेभ्य पापकृतमः ॥ सर्वज्ञानलवेनैव वृजिनं संतरीष्यसि ॥ ३६ ॥ य
थेन्द्रोऽसि समिद्धोऽग्निर्भस्मसात्कुरुतेऽर्जुनः ॥ ज्ञानाग्निः सर्वं कर्माणि भस्मसात्कुरुते तथा ॥ ३७ ॥ न हि ज्ञाने
नमदृशं पवित्रमिह विद्यते ॥ तत्त्वयं योगसं सिद्धः कालेनात्मनि विदति ॥ ३८ ॥ अद्रोवाद्वाभते ज्ञानं तत्परः
संयतेन्द्रियः ॥ ज्ञानलक्षा परांशानि मच्चरेणाधिगच्छति ॥ ३९ ॥ अज्ञाश्चाध्वं धानश्च शंस्यात्मा विनश्यति ॥
नायलोकोऽस्ति न परो न मुखं न शयात्मान ॥ ४० ॥ योगसंन्यस्तकर्मणां ज्ञानसंक्षिप्तसंशयः ॥ आत्मवन्तं न कर्मा
णि निबध्नन्ति धनं जयः ॥ ४१ ॥ तस्मादज्ञानसंभृतं हृत्स्थं ज्ञानासिनात्मनः ॥ क्षित्वैवं संशयं योगमातिशेति य
भारतः ॥ इति श्री भावक्रीता सृपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृत्तार्जुनसंवादे सन्यासयोगो नाम

उरु
॥८॥

चतुर्थोऽध्यायः ॥ अर्जुन उवाच ॥ संन्यासं कर्मणामहं पुनर्योगं च संशसि ॥ यच्छ्रेयसेन योरेकं तन्मे ब्रूहि मुनि
श्चित्तम् ॥ १ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ संन्यासः कर्मयोगश्च निःश्रेयसकरं बभौ ॥ तयोस्तु कर्मसंन्यासात्कर्मयोगो
विशील्यते ॥ २ ॥ ज्ञेयः स नित्य संन्यासी यो न देहिनकोक्षति ॥ निर्द्वंदो हि महाबाहो सुखं बन्धाद्यमुच्यते ॥ ३ ॥
सांख्ययोगो पृथग्वाला प्रवदन्ति नः परिहृताः ॥ एकमप्यस्थितः सम्यग्भयो विंदते फलं ॥ ४ ॥ यत्तारं वै प्रा
प्यते स्यात्तं तद्योगे शपि गम्यते ॥ एकशंखं च योगं वयः पश्यति स पश्यति ॥ ५ ॥ संन्यासस्तु महाबाहो दुःख
माप्नुष्यागतः ॥ योगयुक्तो मुनिश्चलनचिरेनाधिगच्छति ॥ ६ ॥ योगयुक्तो विमुद्रात्मा विजितात्मा जितेन्द्रि
यः ॥ सर्वभूतात्मभूतात्मा कुर्वन्नापि न लिप्यते ॥ ७ ॥ नैव किंचित्करोमितीत्युक्तो मन्येत तत्त्ववित् ॥ पश्यन्श्च
रावन् पश्यन्निश्चुनन् नाहं स्वप्नं स्वप्नम् ॥ ८ ॥ प्रलयं विमुञ्जन् नृदुःखमिदं निमिषन् नपि ॥ इन्द्रिया
णिन्द्रियाथैव कुर्वन्त इति धारयन् ॥ ९ ॥ ब्रह्मसंन्यासं कर्मणां स गंत्यक्ता करोति यः ॥ लिप्यते न स पा
पेन पद्मपत्रमिवोभसा ॥ १० ॥ कार्येन मनशा बद्धा केवलैः रिन्द्रियैरपि ॥ योगिनः कर्म कुर्वन्ति संगं त्य
क्तात्ममुद्भये ॥ ११ ॥ युक्तः कर्मफलं त्यक्ता शान्तिमाप्नोति नैव किं ॥ अयुक्तः कामकारेण फलेश्चको नि
ध्यते ॥ १२ ॥ सर्वकर्माणि मनसा संन्यस्यास्तं सुखं वसी ॥ न वदारे पुरे देहि नैव कुर्वन्त कारयन् ॥ १३ ॥

30
25
20
15
10
5

न कर्तृत्वं न कर्माणि लोकस्य सृजति प्रभुः ॥ न कर्मफलसंयोगं स्वभावमु प्रवर्तते ॥ १४ ॥ न ह नो कस्य चित्ता
 जन्मैव सुकृतं विभु ॥ अज्ञानेनावृतं ज्ञानं तेन मुच्यति जंतवः ॥ १५ ॥ ज्ञानेन तु तदज्ञानं एवां नासित मात्मन ॥ तेषां
 मादिन्यवज्ञानं प्रकाशयति तत्परम् ॥ १६ ॥ तद्ब्रह्म यस्तदात्मानं सानिच्छा तत्परायणाः ॥ गच्छन्त्यपुनरावृ
 त्तिं ज्ञानि निर्मुक्तकल्मषाः ॥ १७ ॥ विद्याविनयसंपन्नं ब्रह्मरूपो गविह स्मितिः ॥ मुनिश्चैव स्वपाकेन परिष्ठिता
 : समदर्शिनः ॥ १८ ॥ इदंैव तेजितः सर्गो येषां साम्ये स्थितं मनः ॥ निदोषं हि समं ब्रह्म तस्माद्ब्रह्मणि ते स्थि
 तः ॥ १९ ॥ न प्रहृष्येत्प्रियं प्राप्य नोद्विजेत्प्राप्य चापियं ॥ स्थिरः खद्विरसंभूतो ब्रह्मविद्ब्रह्मणि स्थितः ॥ २० ॥
 बाह्यं ह्यर्षं सक्त्यात्मा विंदत्यात्मानि यत्सुखं ॥ स ब्रह्मयोगयुक्तात्मा सुखमस्य मल्लते ॥ २१ ॥ ये हि सं
 स्पर्शजा भोगा दुःखयोनय एव ते ॥ आद्यनावनः को नो यनते सुरमते वधः ॥ २२ ॥ शक्नोति हैव यः शोढुं
 शक्नोति रविमोक्षणात् ॥ कामक्रोधोद्वेगं स युक्तः समुखी नरः ॥ २३ ॥ यो नः सुखो नारा रामस्तथा
 तर्ज्योतिरेव यः ॥ स योगविद्ब्रह्मनिर्वाणो ब्रह्मभूतो धिगच्छति ॥ २४ ॥ तर्भने ब्रह्मनिर्वाणो मृषयः क्षीणा
 कल्मषाः ॥ हिनस्ते ध्यायता आत्मानं सर्वभूतहिते रता ॥ २५ ॥ कामक्रोधवियुक्तानां यतीनां यतचेतासां च
 अभितो ब्रह्मनिर्वाणो वर्तते विदितात्मनाः ॥ २६ ॥ श्पशंकृत्वा वक्तृवाद्यांश्चक्षुश्चैवां नरे भुवो ॥ प्रा

प्राप्तो मोक्षो कृत्वा नासाभंतरारिणो ॥ २७ ॥ यतेन्द्रियमनो बुद्धिर्मुनिर्कोक्षपरायणः ॥ विगते क्लमयक्रोधोयः सदा मुक्तसत्त्वसः ॥ २८ ॥
 भोक्तारं यज्ञतपसां सर्वलोमकहे श्वरं ॥ मुहदं सर्वभूतानां ज्ञात्वा मां शान्तिमृच्छति ॥ २९ ॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां
 योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे कर्मसंन्यासयोगो नाम पंचमोऽध्यायः ॥ अनाश्रितः कर्मफलं कार्यकर्मकरेति यः ॥ स संन्यासी च योगि
 च न निगमिर्न चाक्रियः ॥ १ ॥ संन्यासमिति ज्ञादुर्योगं ते विद्विषाणव ॥ न ह्यसंन्यस्तसंकल्पो योगो भवति कश्चन ॥ २ ॥ आरुरुक्षोर्मुनेर्यो
 गं कर्मकारणमुच्यते ॥ योगारूढस्य तस्यैव शमः कारणमुच्यते ॥ ३ ॥ यदा हि नैन्द्रियार्थेषु न कर्मसंन्यज्जते ॥ सर्वसंकल्पसंन्यासी योगरू
 ढस्तदुच्यते ॥ ४ ॥ उद्धरेदात्मनात्मानं नात्मानमवसादयत् ॥ आत्मैव ह्यात्मनो बंधुरात्मैव रिपुरात्मनः ॥ ५ ॥ बंधुरात्मात्मनस्तस्य यो मांवात्मना
 जितः ॥ अनात्मनस्तु शत्रुत्वे वर्तेते वै शत्रुवत् ॥ ६ ॥ जितात्मनश्च ज्ञानस्य परमात्मा समाहितः ॥ शीतोष्णसुखदुःखेषु तथा मानापमानयोः ॥ ७ ॥
 ज्ञानविज्ञानतन्मात्मा कूटस्थो विजितेन्द्रियः ॥ युक्त इत्युच्यते योगो समलोकाश्चकांचनः ॥ ८ ॥ सुहृन्मित्रार्थुरासीनमभ्युपस्थदभ्युपबधुषु
 ॥ साधुष्वपि यथापेक्षु समवुद्धिर्विशिष्यते च ॥ ९ ॥ यो निश्चिंतितमततमात्मानं रहमि स्थितः ॥ स काकीयुतचित्तात्मा निराशीरपरिग्रहः ॥ १० ॥
 हृद्यो देशे प्रतिष्ठाय स्थिरमासनमात्मनः ॥ नात्युच्छिन्नेनानि निचंचेत्तानि न कशोत्रं ॥ ११ ॥ तत्रैकाग्रं मनः कृत्वा यतचित्तेन्द्रियक्रियः ॥ उप
 विश्यासने युंज्याद्योगमात्मविशुद्धये ॥ १२ ॥ समं कायशिरोग्रीवं धारयन् च लंस्थिरः ॥ संप्रेक्ष्य नासिकाग्रं स्पर्शश्चानवलोकयन् ॥ १३ ॥
 प्रशान्तात्मा विकतभीर्बद्धचारिश्चितस्थितः ॥ मनःसंयम्य मच्चित्तो युक्त आसीत मत्परः ॥ १४ ॥ युंजन्नेवं सदात्मानं योगी नियत

मानसः ॥ ध्यानिनिर्वाणपरमोमत्संस्थामधिगच्छति ॥ १५ ॥ नात्यश्नतस्तुयोगोऽस्मिन्वैकाग्रमनश्नतः ॥ नवातिष्ठप्रशीलस्यजायतो नैव
 चार्जुन ॥ १६ ॥ युक्ताहारविहारस्य युक्तचेष्टस्य कर्मसु ॥ युक्तस्वप्नावबोधस्य योगो भवति दुःखहा ॥ १७ ॥ यदा विनियतं चित्तमात्मनेवाव
 तिष्ठते ॥ निस्पृहः सर्वकामेभ्यो युक्त इत्युच्यते तदा ॥ १८ ॥ यथा दीपो निवातस्थो नेङ्गते सोपमा स्मृता ॥ योगिनो यतचित्तस्य युज
 तो योगमात्मनः ॥ १९ ॥ यत्रोपरमते चित्तं निरुद्धं योगसेवया ॥ यत्र चेवात्मना त्मानं पश्यन्मात्मनितु व्यति ॥ २० ॥ सुखमाप्नुतुकं युजतुर्दृष्टि
 प्राप्नोति दिव्यम् ॥ वेन्नियत्र न चैवायं स्थितश्चलति तत्त्वतः ॥ २१ ॥ यं लब्ध्वा चापरांलाभं मन्यते नाधिकं ततः ॥ यस्मिं स्थितो न दुःखं न गुरु
 र्नापि विचात्यते ॥ २२ ॥ तं विद्यादुःखसंयोगवियोगं योगसंज्ञितम् ॥ स निश्चयेन योक्तव्यो योगो निर्विघ्नोऽच्युतमा ॥ २३ ॥ संकल्पप्रभ
 वा कामास्त्यक्त्वा सर्वानशेषतः ॥ मनसैवेन्द्रियग्रामं विनियम्य समततः ॥ २४ ॥ शनैः शनैरुपरमेद्व्याधुनि गृहीतया ॥ आत्मसंस्थं म
 नः कृत्वा न किंचिदपि चिंतयत् ॥ २५ ॥ यतो यतो निश्चरति मनश्चंचलमस्थिरम् ॥ ततस्ततो नियम्यत इत्थं न्येव वशं नयेत् ॥ २६ ॥ प्रशान्तमन
 सं ह्येनं योगिनं सुखमुत्तमम् ॥ उपैति शान्तरजसं बुद्धिभुतमकल्मषम् ॥ २७ ॥ युजन्नेवं सदा त्मानं योगी विगतकल्मषः ॥ सुखेन बुद्धि संस्थो म
 त्यंतं सुखमश्नुते ॥ २८ ॥ सर्वभूतस्थमात्मानं सर्वभूतानि चात्मनि ॥ ईक्षते योगयुक्तात्मा सर्वत्र समदर्शनः ॥ २९ ॥ यो मां पश्यति सर्वत्र सर्वत्र
 मयि पश्यति ॥ तस्याहं न प्रणश्यामि सर्वमेतं प्रणश्यति ॥ ३० ॥ सर्वभूतस्थितं यो मां भजते कत्वमास्थितः ॥ सर्वथा वर्तमानोऽपि स योगी मयि व
 र्तेते ॥ ३१ ॥ आत्मोपमनसं सर्वत्र समं पश्यति योऽर्जुन ॥ सुखं वा यदि वा दुःखं स योगी परमो मतः ॥ ३२ ॥ अर्जुन उवाच ॥ योऽयं योगस्त्वया

प्रोक्तः सामान्यमधुमुदह ॥ एतस्याहं न पश्यामि चंचलत्वास्थितिस्थिरां ॥ ३३ ॥ चंचलं हि मनः कृत्वा प्रमाथितुं न वद्वदम् ॥ तस्या
 हं निग्रहं मन्ये वा यो रिव सुदुष्करम् ॥ ३४ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ असंशयं महाबाहो मनो दुर्निग्रहं चलम् ॥ अभ्यासेन तु कौन्तेय वैरा
 ग्येण च गृह्यते ॥ ३५ ॥ असंयतात्मना योगो दुष्प्राप इति मे मतिः ॥ व्रतात्मना तु यतता शक्योऽवासुमुपायतः ॥ ३६ ॥ अर्जुन उवाच ॥
 अयतिः श्रद्धया पतो योगाच्चलितमानसः ॥ अप्राप्य योगसंसिद्धिं कां गतिं कृत्वा गच्छति ॥ ३७ ॥ कश्चिन्नोभयविभ्रष्टश्छिन्नाभ
 र्मिव नश्यति ॥ अप्रतिष्ठो महाबाहो विमूढो बल्लगाः पथि ॥ ३८ ॥ एतन्मे संशयं कृत्वा ह्ये नुमर्हस्यशयतः ॥ तदस्य संशयस्यास्य ह्ये
 नानह्युपपद्यते ॥ ३९ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ पार्थ नैवेह नामुत्र विनास्तस्य विद्यते ॥ न हि कल्याणकल्कश्चिद्दुर्गतितातगच्छति ॥ ४० ॥ प्रा
 णपुरुषकृतो लोकावस्थित्वाशाश्च तो स माः ॥ शुचीनो श्रीमतां गेहे योगभ्रष्टोऽभिजायते ॥ ४१ ॥ अथवा योगनामेवं कुले भवति क्षिप्तमा
 म् ॥ स तद्विदुर्लभतरं लोके जन्म यदीदृशम् ॥ ४२ ॥ तत्र तं बुद्धिसंयोगं लभते पौर्वदेद्विकम् ॥ यतते च ततो भूयः संसिद्धौ कुरुनंदन ॥ ४३ ॥
 उवाच ॥ अभ्यासेन तन्वैव हि यन्नेह वशोऽपि स ॥ निजामुरपि योगस्य शब्दं स्मृतिवर्तते ॥ ४४ ॥ प्रयत्नाद्यतमानस्तु योगी संशुद्धि किल्बिषः ॥ अने
 कजन्मसंसिद्धस्ततो याति परां गतिम् ॥ ४५ ॥ तपस्विभ्योऽधिको योगी ज्ञानिभ्योऽपि मतोऽधिकः ॥ कर्मिभ्यश्चाधिको योगी तस्माद्योगी भवार्जु
 न ॥ ४६ ॥ योगिनामपि सर्वेषां मद्भुतं नानरात्मना ॥ श्रद्धावा भजते यो मां सममुक्तमो मतः ॥ ४७ ॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ॥ अध्यात्मयोगा
 नाम अष्टोऽध्यायः ॥ ६ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ मय्या सक्रमनापार्थयोगं युजन्मदाश्रये ॥ असंशयं समग्रमां यथाज्ञास्यसि तद्गुण ॥ १ ॥ ज्ञानं तेऽहं

गुरु
 ॥ ११ ॥

भा० गी
॥ १२ ॥

सविज्ञानमिदं वक्ष्याम्यशेषतः ॥ यज्ज्ञात्वा नेह भूयोऽन्यज्ज्ञातव्यमवसिष्यते ॥ २ ॥ मनुष्याणां सहस्रेषु कश्चिदातिमिदं यः ॥ यततामपि सिद्धानां कश्चिन्मा
वेति तत्त्वतः ॥ ३ ॥ भूमिनापोऽनलो वायुः समनो बुद्धिरेव च ॥ अहंकार इतीयं मे भिन्ना प्रकृतिरुच्यते ॥ ४ ॥ अपरे यमितस्त्वया प्रकृतिर्विद्विमे परा ॥ जीवभूतां
महाबाहो ये यदं धार्यते जगत् ॥ ५ ॥ एतद्योनीनि भूतानि सर्वा नित्यपधारयेत् ॥ अहं कृत्स्नस्य जगत्प्रभवः प्रलयस्तथा ॥ ६ ॥ मत्प्रसूतान्मानुष्यं
किंचिदस्ति धनं जय ॥ मयि सर्वमिदं धोतं सूत्रे मणिगता ईव ॥ ७ ॥ एतौ हं मम कौन्तेय प्रभास्मि ज्ञाप्तिमयौ ॥ प्रसावः सर्वभूतेषु शब्दरूपो रूपाव
यु ॥ ८ ॥ पुंरापो गंधपृथिव्यो च ते जश्चास्मि विभावसौ ॥ जीवन् सर्वभूतेषु तपश्चास्मि तपस्विभु ॥ ९ ॥ किं मां सर्वभूतानां विद्विषार्थमना तनम् ॥ बुद्धि
बुद्धिमतामस्मि ते जज्ञे जस्विनामहम् ॥ १० ॥ चलं चलवतां चाहं कामाग विवर्जितम् ॥ धर्मा विरुद्धो भूतेषु कामास्मि भर्तृव्यम् ॥ ११ ॥ ये वै वेसानि
काभावा राजसास्तामसाश्च ये ॥ मत्तय वेति तां चिद्विन त्वहेतेषु ते मयि ॥ १२ ॥ चिभिर्गुणामये भावैरेभिर्ममिदं जगत् ॥ मोहितं नाभिजानाति
ममोभ्यपरमव्ययम् ॥ १३ ॥ देवी ह्यवागुता मयी ममाया इत्युवाच ॥ मामेव ये प्रपद्यन्ते मायामेतां तं गते ॥ १४ ॥ न मां दुष्कृतिनो मूढाः प्रपद्यन्ते न
राधमा ॥ मायया पदतज्ज्ञाना आसुरभावमाश्रिता ॥ १५ ॥ चतुर्विधा भजेते मां जनाः सुकृतिनोऽर्जुन ॥ आर्ता जिज्ञासुरार्थार्थी ज्ञानिवर्तव्यम् ॥ १६ ॥
तेषां ज्ञानी नित्ययुक्त एकभक्तिविशिष्यते ॥ श्रियो हि ज्ञानिनो त्थमहं सर्वममप्रिय ॥ १७ ॥ उदाहः सर्वय वेत्यज्ञानी त्वात्मेव मे मतम् ॥ आ
स्थितः सदियुक्तात्मा मामेवावुत सा गतिम् ॥ १८ ॥ बहूनां जन्मानां त्रे ज्ञानवान्मा प्रपद्यते ॥ वासुदेवः सर्वमिति मम हात्मा सुदुर्लभा ॥ १९ ॥ का
मेस्तेस्ते ज्ञेयतज्ज्ञानाः प्रपद्यन्ते न्यदेवताः ॥ तैर्ते नियममास्थाय प्रकृत्या नियताः स्वया ॥ २० ॥ यो यो यां योतनुं भक्तश्च द्वयाऽर्चितुमिच्छति ॥ त

शुद्ध
॥ १२ ॥

स्थितत्वा चलांश्रुतांतामेव विदधाम्यहम् ॥ २१ ॥ सतया श्रद्धया युक्तस्तस्या एधनमीहते ॥ लभते च ततः कामान्येव विहितानि ता
न ॥ २२ ॥ अंतवत्फलं तेषां तद्वत्फलं मेधसा ॥ देवा देव्यजोयांति मुद्रकायांति मामपि ॥ २३ ॥ अव्यक्तं व्यक्तिमापन्नं मन्त्रं त्वेवामु
द्रक ॥ परां भावमजानं तो मम व्ययमनुत्तमम् ॥ २४ ॥ नाहं प्रकाशः सर्वस्य योगमाया समावृतः ॥ मूढोऽयं नाभिजानाति लोको मासजमव्यय
म् ॥ २५ ॥ वेदाहं समतीतानिवर्तमानानि चार्जुन ॥ भविष्याणि भूतानि मां भुवेद न कश्चन ॥ २६ ॥ इच्छा द्वेषः ससुत्थेन दंदं मोहेन भार
त ॥ सर्वभूतानि सं मोहं मर्षो यो निपतप ॥ २७ ॥ ये चां त्वेतां तं पापं जनां पंशपकर्मणाम् ॥ ते दंदं मोहनिमुक्ता भजेते मां दृढवताः ॥ २८ ॥ जगत्
रामोक्षा ये मायाश्चित्ययतं निय ॥ ते वेदस्तद्विदुः कृत्स्नमध्यात्मं कर्म चाखिलम् ॥ २९ ॥ साधिमुताधिदेव मां साधियजं च ये विदुः ॥ प्रयाणकाले
विचमांते विदुर्युक्तचेतसः ॥ ३० ॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतासु पण्डितसु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे ज्ञानयोगो नाम सप्तमोऽध्या
यः ॥ ३१ ॥ अनुन उवाच ॥ किं तद्ब्रह्म किं मध्यात्मं किं कर्म पुरुषोत्तम ॥ अधिभूतं च किं वाक्यं तमधिदेव किमुच्यते ॥ १ ॥ अधियजकथं कोऽब्र
ह्म देहः स्मिन्धुसूदन ॥ प्रयाणकाले च कथं ज्योतिरित्यतात्मभिः ॥ २ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ सक्षारं ब्रह्म परमस्वभावोऽध्यात्ममुच्यते ॥ भूतभा
वोद्भवकरो विसर्गः कर्मसंज्ञितः ॥ ३ ॥ अधिभूतं क्षरोभावः पुरुषश्चाधिदेवतं ॥ अधियजोऽहमेवाब्रह्म देहदेहभूतावरा ॥ ४ ॥ अत्र काले च मामेव
स्मरन्मुक्ता कलेवरा ॥ यः प्रयाति मम द्वावयाति नास्त्यत्र संशयः ॥ ५ ॥ ये यं वापि स्मरन्भावं त्यजत्यत्रेकलेवरा ॥ तं तमेवैति को नैव सदान्दाव
भाविनः ॥ ६ ॥ तस्मात्सर्वेषु कालेषु मामनुस्मरन् युद्धक्षय ॥ मय्यर्पितमनो बुद्धिर्मा मे वै व्यस्य संशयः ॥ ७ ॥ अभ्यासयोगयुक्तेन चेतसा नान्मा

वि

भ० गी
॥ १३ ॥

मिना ॥ परमं पुरुषं दिव्यं याति पार्थानुचिंतयन् ॥ ८ ॥ कविपुण्ड्रमनुशासितारमणोरणीयं मनुस्मरेद्यः ॥ सर्वस्य धातारमुचिंत्य रूपमादि
त्यवर्णीतममः परं स्नातुं ॥ ९ ॥ प्रयाणकाले मनसा चलेन भक्त्या युक्तो योगवलेन चैव ॥ भुवो मध्ये प्राणमावेश्य सम्यक्सतं परं पुरुषमुपैति दि
व्यम् ॥ १० ॥ यदक्षरं वेदविदो वेदं त्रिविधं त्रिचयं त्रयोवीत एणाः ॥ यदिच्छंती ब्रह्मचर्यं व्रंति तत्ते परं संग्रहेण प्रवक्ष्ये ॥ ११ ॥ सर्वदा एणि संय
म्य मनो हृदि निरुद्धं रं ॥ मूर्ध्नि ध्यायात्मनः प्राणमास्थितो योगधारणां ॥ १२ ॥ ओमित्येकाक्षरं ब्रह्म व्याहरन्मनुस्मरन् ॥ अप्रयातित्यजेन देहं
संयाति परमां गतिं ॥ १३ ॥ अन्यचेताः सततं यो मां स्मरति निग्रहाः ॥ तस्याहं शुलभः पार्थ नित्ययुक्तेऽप्ययोगिनः ॥ १४ ॥ मामुपेत्य पुनर्जन्म दुःखात्
यमशाश्वतं ॥ नाप्नुवेति महात्मानः संसिद्धिं परमां गताः ॥ १५ ॥ आवल्लभुवनाद्योकाः पुनरावर्तिनोऽर्जुन ॥ मामुपेत्य तु कौंतेय पुनर्जन्म न विद्य
ते ॥ १६ ॥ सहस्रयुगपर्यंतमहर्षवृक्षणाविदुः ॥ रात्रीं युगसहस्रां तांते होराविविदो जनाः ॥ १७ ॥ अवकाशं यः कथं स वाः प्रभवत्यहरागमे ॥ रा
त्रागमे प्रलीयंते तत्रैवाव्यक्तं संक्षिप्तं ॥ १८ ॥ भूतशामः स यवायं भूत्वा भूत्वा प्रलीयते ॥ स आगमेव शः पार्थ प्रभवत्यहरागमे ॥ १९ ॥ परं स्तस्मा
नुभावोऽयोऽव्यक्तोऽव्यक्तासनातनः ॥ यः संसर्गेषु भूतेषु तपस्तपस्तु न विनश्यति ॥ २० ॥ अव्यक्तोऽक्षर इत्युक्तस्तमाहः परमां गतिं ॥ यं प्रा
प्य न निवर्तते तद्धाम परमं मम ॥ २१ ॥ पुरुषः स पार्थ भक्त्या लभ्यस्त्वनमया ॥ यस्यां तस्थानि भूतानि यनमर्षमिदं तत् ॥ २२ ॥ यवं का
ले त्वनाहं निमावन्निचैव योगिनः ॥ प्रयाता यान्ति तं कालं वक्ष्यामि भर्तृवर्धनः ॥ २३ ॥ अग्निर्जोतिरहः शुक्लः घृण्णमासा उन्नययामा ॥ तत्र
प्रयाता गच्छति ब्रह्म ब्रह्मविदो जनाः ॥ २४ ॥ धूमो रात्रिस्तथा कृष्णः घृण्णमासा दक्षिणा यनं ॥ तत्र बोद्धमसं ज्योतिर्योगी प्राप्य निवर्तते

गुरु
॥ १३ ॥

॥ २५ ॥ शुक्लकृष्णो गतिस्ते जगत्तः शाश्वते मते ॥ यकयायात्यनावृत्तिमन्यया वर्तते पुनः ॥ २६ ॥ नैते स्मृति पार्थ जानन्योगी मुह्य
तिकश्चन ॥ तस्मात्सर्वेषु कालेषु योगयुक्तो भवार्जुन ॥ २७ ॥ वेदेषु यज्ञेषु तपःसु चैव दानेषु यतः पुण्यफलं प्रदिष्टं ॥ अत्येति त
त्सर्वमिदं विदित्वा योगी परं स्थानमुपैति चाद्यं ॥ २८ ॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णा
र्जुनसंवादे अक्षरब्रह्मयोगो नाम अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ इदं तु ते पुण्यतमं प्रवक्ष्याम्य न सूर्यवे ॥ ज्ञानं विज्ञा
नं सहितं यन्नात्वा मोक्षमश्नुभात ॥ १ ॥ प्राजविद्या राजगुह्यं प्रविष्टमिदमुत्तमं ॥ प्रत्यक्षा वगमधम्यसु सुखं कर्तुमव्ययं ॥ २ ॥ च अदधा
नाः पुर्याधर्मस्यास्य परंतप ॥ अत्राप्यसौ निवर्तते मृत्युर्मेसावर्त्मनि ॥ ३ ॥ मया ततमिदं सर्वं जगदव्यक्तमुत्तिना ॥ मत्स्थानि सर्वभूता
नि न चाहं ते व्यवस्थितः ॥ ४ ॥ न च मत्स्थानि भूतानि पश्य मे योगमेश्वर ॥ भूतं भूतं च भूतस्थाममात्मा भूतभावनः ॥ ५ ॥ यथाकास्थितो नित्यं
वायुः सर्वत्र गोमहान् ॥ तथा सर्वाणि भूतानि मत्स्थानीत्युपधारय ॥ ६ ॥ सर्वभूतानि कौंतेय प्रकृतिर्यानि सांमिकां ॥ कल्पक्षयपुनस्तानि क
ल्पादौ विस्तृतान्यहं ॥ ७ ॥ प्रकृतिं स्वामवहं भूविस्तृतामि पुनः पुनः ॥ भूतशाममिमं कृत्स्नमवशं प्रकृतेर्वशात् ॥ ८ ॥ न च सांता न कर्मणि नि
विद्यति धनं जय ॥ उदासिनो वदोसीनो मसक्तं तेषु कर्मसु ॥ ९ ॥ मयाऽध्यक्षणा प्रकृतिः स्यते स चराचरं ॥ हेतुनो नेन कौंतेय जगद्विपरिवर्तते
॥ १० ॥ अवजानोति मां मूढा मानुष्यीतनुमस्थितं ॥ परावमजानोती मम भूतमहेश्वरं ॥ ११ ॥ मोघाशामो घकर्मणो मोघाजाना विचेतसः
॥ शशसो मामुशि चैव प्रकृतिं मोहिनीं श्रिताः ॥ १२ ॥ महात्मानस्तु मां पार्थ देवि प्रकृतिमाश्रिताः ॥ भजंन्मनन्य मनसो ज्ञात्वा भूतानि मय्ययं ॥

भ० गी
॥ १४ ॥

॥ १३ ॥ सततं कीर्तयन्तो मां यतनेश्च दृढव्रताः ॥ नमस्ततश्च मां भक्त्या नित्यं युक्ता उपासते ॥ १४ ॥ ज्ञानयजेन वाप्यमेयजंतो मामुपासते ॥ एकते
नपुथकत्वेन बहुधा विस्वतो मुखे ॥ १५ ॥ अहं कतुरहं यजः स्वधाः हमहं भो वधे ॥ मंत्रो हमहं मेवात्मा महं मग्निरहं हतं ॥ १६ ॥ पिता हमस्य
जगतो माता धाता पिता महः ॥ वेद्यं पवित्रं मोक्षं कारुण्यं कृपां मयि दूरेव च ॥ १७ ॥ गतिर्भर्ता प्रभुः साक्षिनिवासः शरणमुहृत ॥ प्रभवः प्रलयस्थ
ने निधानं विजयं ययं मु ॥ १८ ॥ तपास्य हं महं वं निगृह्णाम्युत्तमजामिव ॥ अमृतं चैव मृत्युश्च सदसच्चाहमर्जुन ॥ १९ ॥ त्रैविद्यामां सोमपाः प्र
तपापायजे रिद्धा स्वर्गंति पार्थयते ॥ त्वं पुण्यमासाद्य सुरैर्दलोकमश्रंति दिव्यार्शदिव्यदेवभोगान् ॥ २० ॥ ते तं भुक्त्वा स्वर्गलोकं विशालं
क्षीणो पुण्यमर्त्यलोके विमंति ॥ एवं त्रयीधर्ममनुप्रपन्ना गता गतं कामकामालभंते ॥ २१ ॥ अनन्याश्चित्तयन्तो मां यजनाः पर्यु
पासते ॥ तेषां नित्याभियुक्तानां योगक्षमं ब्रह्म स्पृहं ॥ २२ ॥ येऽप्यस्य देवता भक्ता यजेते श्रद्धया चित्ताः ॥ तेषामेव को ते ययं जं त्यवि
धिपूर्वकं ॥ २३ ॥ अहं हि सर्वयज्ञानां भोक्ता च प्रभुश्च ॥ ननु मामभिजानेति तत्त्वेनाऽतश्च वंति ते ॥ २४ ॥ यांति देवव्रता देवानुपि तस्मान्ति
पितव्रताः ॥ भूतानि यांति भुते जगद्धानि मद्याजिनोऽपि मां ॥ २५ ॥ पञ्च पुण्यं फलं त्वयं यो मे भक्त्या प्रयच्छति ॥ तदहं भक्त्युपहतमत्ना
मिप्रयत्नात्मनः ॥ २६ ॥ यत्करोष्वियदश्रासियन्नुहोसि ददासियेत् ॥ यत्पूज्यसि कौंतेय तत्कुरु स्वमदृष्टिणां ॥ २७ ॥ शुभाशुभ
फलैरेव मोक्षस्य कर्मवर्धनैः ॥ संन्यासयोगयुक्ता त्वाविमुक्तो मामुपैष्यसि ॥ २८ ॥ समो हं सर्वभूतेषु न मे देव्याऽस्ति न प्रियः ॥
यभजंति तु मां भक्त्या मयि ते ते युवाऽप्यहं ॥ २९ ॥ अपि ये सुदुर्गचारे भजते मामनन्यभाक् ॥ साधुरवसेमं तव्यः सम्यग्यवसितो हि

गुरु
॥ १४ ॥

सः ॥ ३० ॥ क्षिप्रं भवति धर्मात्मा शश्वच्छांतिं निगच्छति ॥ कौंतेय प्रतिजानीहि न मे भक्तः प्रणश्यति ॥ ३१ ॥ मोहि यर्थं यथाश्रित्य
येऽपि स्युः पापयोनयः ॥ स्थितो वै रक्षास्तथा शूद्रास्तेऽपि यांति परं गति ॥ ३२ ॥ किंपुनर्वाह्येणाः पुण्या भक्ता राजर्षयस्तथा ॥ अ
नित्यं मुखं लोकमिमं प्राप्य भजस्व मां ॥ ३३ ॥ मन्त्रनाभं वमद्वक्तो मद्याजीमानमस्करु ॥ मामेवैष्यसि युत्त्वैवमात्मानं मत्परायणः
॥ ३४ ॥ जतिश्रीमद्भगवद्गीता सुपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे राजविद्यारजगुह्यायोगो नाम नवमोऽ
ध्यायः ॥ १ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ भूयस्व महर्षिवाह्ये शृणु मे परमं वचः ॥ यत्ते हं प्रीयमाणाय वक्ष्यामि हितकाम्यया ॥ १ ॥ न मे विदुः सु
रगणाः प्रभवन् महर्षयः ॥ ब्रह्मादिर्हि देवानां महर्षीणां च सर्वशः ॥ २ ॥ यो मां मनमनादि च वेत्ति लोकमहेश्वरं ॥ अमं मृतं समं त्वं युम
र्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ३ ॥ बुद्धिज्ञानमसंमोहः क्षमासत्यं दमसमः ॥ सुखे दुःखे भवभावो भयचाभयमेव च ॥ ४ ॥ अहिंसा ममता तुष्टिस्तपो
दानं यशो यशः ॥ भवंति भावा भूतानां मतस्त्वयि विधाः ॥ ५ ॥ महर्षयः स प्रपुर्वचत्वागे मनवस्तथा ॥ मद्रावा मानसा जाता ये वां लो
कद्वजाः प्रजाः ॥ ६ ॥ यतां विभूतियोगे वममयो व्यति तत्त्वतः ॥ सोऽविकेपेन योगेन युज्येत्यनात्र शंसयः ॥ ७ ॥ अहं सर्वस्य प्रभवो मत्तः सर्व
प्रवर्तते ॥ इति मत्वा भजंते मां बुधा भावसमन्विताः ॥ ८ ॥ मच्चितामदगतप्राणा बोधयन्त्रपारम्यहं ॥ कथयंतश्च मानित्यं तु व्यतिचरमंति
च ॥ ९ ॥ तेषां सततयुक्तानां भजतां प्रीतिपूर्वकं ॥ ददामि बुद्धियोगं तं येन मामुपयान्ति ते ॥ १० ॥ तेषां मेवानुकंपार्थं महमज्ञानजंतमः ॥ नाम
काम्यात्मभावस्थो ज्ञानदीपेन भास्वता ॥ ११ ॥ अर्जुन उवाच ॥ परं ब्रह्म परमं धाम पवित्रं परमं भवान् ॥ पुरुषं शाश्वतं दिव्यमादिदेवमजं वि

भ० गीः
॥ १५ ॥

भुं ॥ १२ ॥ आहस्तामयः सर्वदेवविर्नारदस्तथा ॥ असितोदेवलो व्यासः त्वमं चैव विविमे ॥ १३ ॥ सर्वमेतदंतमनेयमां वरमिकेश
व ॥ नहिनेभगवन् व्यक्तिं विदुर्देवानदानवा ॥ १४ ॥ स्वयमेवात्मना त्वं वेत्थ त्वं पुरुषोत्तम ॥ भूतभावनभूतेशदेवदेवजगत्पते ॥
१५ ॥ वक्रमर्हस्यशेषेणादिव्याह्यात्मविभूतयः ॥ याभिर्विभूतिभिर्लोकानिमांस्त्वं व्याप्यतिष्ठसि ॥ १६ ॥ कथं विद्यामहं योगी त्वां सरा
पविर्तेयम् ॥ केचुकेचुचभावेचुचित्त्वोमिभगवन्मया ॥ १७ ॥ विस्मरेणात्मनो योगं विभूतिं वज्रनादन ॥ भूय कथय तत्तिर्हि श्रवतोना
स्ति मेऽमृतं ॥ १८ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ हेतते कथयिष्यामि दिव्याह्यात्मविभूतयः ॥ साधान्ततः कुरु श्रेष्ठ नास्त्यनो विस्तरस्य मे ॥ १९ ॥ अ
हमात्मा गुडाकेश सर्वभूताशयस्थित ॥ अहमादिश्च मध्ये च भूतानां मंत्रयवच ॥ २० ॥ आदित्यानामहं विद्याऽर्ज्योतिषां विंशुमात्र ॥
महिर्बिरुतामस्मि नक्षत्राणामहं शशी ॥ २१ ॥ वेदानां सामवेदोऽस्मि देवानां मस्मि वासवः ॥ इन्द्रियाणां मनश्चास्मि भूतानां मस्मि चेत
ना ॥ २२ ॥ रुद्राणां शङ्खश्चास्मि वित्रेशो यक्षारक्षसां ॥ वसुतां पावकश्चास्मि मेरुः शिखरीणामहं ॥ २३ ॥ पुरोधसां च मुरचं मां वि
द्विपार्थं ब्रह्मस्यति ॥ सेनानीनामहं स्कन्दः सरासामस्मि सागराः ॥ २४ ॥ महर्षिणां भृगुरहं गिरामस्मि कमक्षरं ॥ यज्ञानां जपयज्ञां स्मि
स्थावरगणो हिमालयः ॥ २५ ॥ अश्वत्थः सर्ववृक्षाणां देवर्षिनां च नारद ॥ गंधर्वाणां चित्रार्थसिद्धानां कपिलो मुनिः ॥ २६ ॥ उच्चैश्च
वसमस्तानां विद्विषाममृतोद्भवं ॥ एरावतं गजेंद्राणां नगरां च नगधिपः ॥ २७ ॥ आयुधानां मर्हं वज्रं धेनुनामस्मि कामधुक ॥ प्रज
नश्चास्मि कंदर्पः सर्पाणामस्मि वासुकिः ॥ २८ ॥ अनन्तश्चास्मि नागा नो वरुणो यादृशमहं ॥ पितॄणामयमा वास्मि यमः संयमतामहं

गुरु
॥ १५ ॥

॥ २९ ॥ पितृदश्चास्मि देव्यानां कालकलयतामहं ॥ मृगानां च मृगेन्द्रोऽहं वै न ते यश्च पक्षिणां ॥ ३० ॥ पवनः पवतामस्मि रामश्च
स्वभूतामहं ॥ भूवाणां मकरश्चास्मि स्यात्सामस्मि जाद्वि ॥ ३१ ॥ सर्गाणां मादितश्च मध्ये चैवाहमर्जुन ॥ अध्यात्मविद्या वि
द्यानां वाहः प्रवदतामहं ॥ ३२ ॥ अक्षराणां मकारोऽस्मि ददः सामासिकस्य च ॥ अहमेवाक्षयकालो धाताहं विश्वतो मुखः ॥ ३३ ॥
मृत्युसंहरश्चाहमुद्रवश्च भविष्यतो ॥ किर्तिः श्रीर्वाकच नारिणां स्मृतिर्मेधाधृतिः क्षमा ॥ ३४ ॥ बृहत्समा तथा सा प्रागा यत्री हृद्
सामहं ॥ नासानो मार्गशीर्षोऽहमृतनां कुसुमाकरः ॥ ३५ ॥ ह्यते कलयतामस्मि तज्जले जस्तिनां महं ॥ जयस्मि व्यवसायोस्मि मत्सं
त्ववतामहं ॥ ३६ ॥ वृक्षीनां वासुदेवोऽस्मि पौंड्रानां धनंजयः ॥ मुनीनां मय्यऽहं व्यासः कविनां मुद्रानां कवि ॥ ३७ ॥ रणेशोऽहमयतामस्मि
नीतिस्मि जिगीवतो मोने चैवास्मि गुह्यानां जानं जानवतामहं ॥ ३८ ॥ यज्ञापि सर्वभूतानां विजंतदहमर्जुन ॥ नतदस्मि विनायकस्या
नयाभूतं च रावरं ॥ ३९ ॥ नां तोऽस्मि मम दिव्यानां विभूतीनां परंतप ॥ एष तूद्देशतः प्रोक्तो विभूतेर्विस्तारमया ॥ ४० ॥ यद्यदिभूति
मत्सत्वं श्रीमदुजितमेव वा ॥ ततदेवाऽवगच्छत्वे मम तेजोऽहं सर्वं ॥ ४१ ॥ अथवा ब्रह्मैतेन किं ज्ञातेन तवाजुन ॥ विदुष्याहमिदं
कृत्स्नमेकोऽहं स्थिता जगत् ॥ ४२ ॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे विभूतिः
योगो नाम दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ अर्जुन उवाच ॥ मदनुग्रहाय परमं गुह्यमध्यात्मसंज्ञितं ॥ यत्स्वयं कं वक्ष्यसे न मोहोऽयं विगतो मे
मः ॥ १ ॥ भवाप्ययो हि भूतानां भूतो विष्णुः सोमया ॥ त्वन्न कमलपत्राक्षमशमेमपि बाव्ययं ॥ २ ॥ एवमेतद्यथा त्वत्त्वमात्मानं

भ० गी
॥ १६ ॥

भोगादिवा

परमेश्वर ॥ दृष्टुमच्छामितेरुपमैश्वर्यपुरुषोत्तमः ॥ ३ ॥ ममसेयदितचेक्यमयादृष्टुमितिप्रभो ॥ योगेश्वरतत्त्वमेतदशयात्मानमव्य
यं ॥ ४ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ पश्यमेवार्थरूपाणिशतशोऽथशहस्रशानानाविकानिदिवानितानावर्णाकृतीनिच ॥ ५ ॥ पश्यादित्यानुवसन्तु
रुद्रानश्विनौमरुतस्तथा ॥ बहुन्यदृष्टुमितिपश्याथर्थाणिभारत ॥ ६ ॥ इहेकस्थंजगत्कृत्तं पश्याद्यमचराचरं ॥ ममदेहेगुडाकेशय
वान्यददृष्टुमिच्छसि ॥ ७ ॥ ननुमोक्षक्यमदृष्टुमनेनैवस्वचक्षुष्या ॥ दिव्यदृष्टामितेचक्षुष्यमयोगमैश्वरं ॥ ८ ॥ मंजयउवाच ॥ एवमुक्त्वा
ततोऽर्जुनमहायोगेश्वरोहरिः ॥ दर्शयामासपार्थायपरमरूपमैश्वरं ॥ ९ ॥ अनेकवक्त्रनयनमनेकाद्भूतदर्शनं ॥ अनेकदि
व्यानेकाद्यतायुधं ॥ १० ॥ दिव्यमात्पांवारधरं दिव्यगन्धानुलेपनं ॥ सर्वेश्वर्यमयं देवमननेविश्वतोमुखं ॥ ११ ॥ दिविसूर्यसदृश
स्यभवेद्युगपदस्थिता ॥ यदिभाःशहशीसास्याद्रासस्तस्यमहात्मनः ॥ १२ ॥ तत्रैकस्थंजगत्कृत्तंप्रविभक्तमनेकधा ॥ अपश्यदृ
वदेवस्यशिरिण्डवस्तदा ॥ १३ ॥ ततःसविस्मयाविष्टोहृष्टोमाधनंजयः ॥ पश्याम्यशिरसादेवकृतोजलिरभायत ॥ १४ ॥ अर्जुनउवाच
पश्यामिदेवांस्तवदेवदेहेसर्वास्तथाभूतविशेषमंजय ॥ वदस्वगामोक्षकमलासनस्थमृषींश्चसर्वानुरगाश्चदिव्यान् ॥ १५ ॥ अनेक
बाहूदरवक्त्रनेत्रं पश्यामित्वासर्वतोऽननेरूपं ॥ नोत्तनेमध्यनेपुनस्तबादिंपश्यामिविश्वेश्वरविश्वरूपं ॥ १६ ॥ किरीटिनंगेदिनंचक्रिण
चनेजोराजिंसर्वतोदीप्तिमंतं ॥ पश्यामित्वांदुर्निरीक्ष्यमंजयादिप्रानलार्कद्युतिमप्रमेयं ॥ १७ ॥ त्वमक्षरं परमं व्येदितव्यं त्वमस्य विश्व
स्य परनिधानं ॥ त्वमव्ययः शाश्वतधर्मगोप्ता सनातनस्त्वंपुरुषोत्तमतोमे ॥ १८ ॥ अनादिमध्योतमनत्रवीर्यमनत्रबाहुंशशीमृष्यनेत्रं ॥ १९

गुरु
॥ १६ ॥

पश्यामित्वांदीप्तहुतांशवक्त्रं ज्वलयेजसा विश्वमिदंतपंतं ॥ १९ ॥ यावापृथिव्योरिदमन्तरं हिमापंतं त्वये केन दिशश्च सर्वाः ॥ दृष्ट्वाऽदृ
भूतं रूपमुग्रं तव देलोकत्रयं प्रव्यथितं महात्मनः ॥ २० ॥ अमीहित्वां सुरसंघाविशत्रिकेचिद्विनाः प्राजल्यो गृणन्ति ॥ स्वस्तीतिमुत्रो
महर्षीमिदं संधास्तुवंति त्वास्तुतिभिः पुष्कलाभिः ॥ २१ ॥ रुद्रादित्यावसवो ये च साध्या विश्वेश्विनो मरुतश्चाव्यपाश्च ॥ गंधर्वय
क्षासुरमित्रसंघावीक्ष्यंते त्वां विस्मिताश्चैव सर्वे ॥ २२ ॥ रूपमहं नैव दुवक्त्रनेत्रं महाबाहो बहुबाहु रूपादं ॥ बहुदरवदुदंष्ट्राकण
लं दृष्ट्वा लोकाः प्रव्यथितास्तथाहं ॥ २३ ॥ नभःस्थं शं दीप्रमनेकवर्णायाताननेदीप्रविशालनेत्रं ॥ दृष्ट्वा हित्वा प्रव्यथिता नगराणां
धृतिनविदामिशमं च विष्णोः ॥ २४ ॥ दृष्ट्वा कणलानि च ते मुखानि दृष्ट्वा कालानलमग्निमानि ॥ दिशो न जानेनलभे च शर्म प्रसीद दे
वेश जगन्निवास ॥ २५ ॥ अमी च त्वां धृष्टगृह्यपुत्राः सर्वं महैवावनिपाल संघे ॥ भिक्षोर्द्रो गामुतपुत्रस्तथा सोमहाऽमृषी ये
रपि यो धमुख्ये ॥ २६ ॥ वक्त्रानि ते त्वरमाणा विशन्ति दंष्ट्रा कणलानि भयानकानि केचिदिलग्न्यादशनांतो युमं दस्यंते चूर्णितैरु
तमोगैः ॥ २७ ॥ यथानशानं वहवो बुवेगा समुद्रमेवाभिसुखादुवेति ॥ तथा तवामीनलोकवीर्यविशत्रिवक्त्राण्यभित्वज्वलन्ति ॥
॥ २८ ॥ यथाप्रदिप्रज्वलनेपतंगा विशत्रिनाशाय समुद्रवेगाः ॥ तथैव नाशाय विशत्रिलोकास्तवापि वक्त्राणि समुद्रवेगा
॥ २९ ॥ तेलिहसं प्रसमानः समेता लोकाः समग्रान् वदने ज्वलन्ति ॥ तेजोभिर्गुर्यजगत्समं भावस्तवोयाः प्रतपन्ति विष्णोः ॥ ३० ॥
आख्यादिमेकोभवानुग्रहो नमस्तु ते देव वापुसीद ॥ विज्ञातुमिच्छामि भवं तमाद्येन हि प्रजामितवप्रवृत्तिं ॥ ३१ ॥ श्रीभगवानुवाच

न

भ० गी
॥ १७ ॥

॥ कालोऽस्मि लोकक्षयकृत्प्रवृद्धो लोकसमाहं सुमिहप्रवृत्तः ॥ मतेऽपि त्वानभविष्यन्नि सर्वे येऽवस्थिताः प्रत्यनीकेषु योधाः ॥
३२ ॥ तस्मात्त्वमुन्निष्ठय शालभस्वजित्वा शत्रुन भुंक्ष्वराज्यं समृद्धं ॥ मेधैर्वै तेनेह ताः पूर्वमेवानिमित्रमात्रं भवमव्यसाचिन् ॥ ३३ ॥ दो
गोचभीष्मं च जयदुधं च कर्णं तथा नानपि यो धीविगन् ॥ मया हतास्त्वजहिमा व्यथि ह्ययुधस्त्वजेतामिरणमुपतान् ॥ ३४ ॥ सजय
उवाच ॥ एतच्छ्रुत्वा वचनं के शवः प्रकृतं जलिवेपमानैः किरीटि ॥ नमस्कृत्वा भूय एवाह कृष्णामगदगदं भीतभीतः प्रणम्य ॥
३५ ॥ अर्जुन उवाच ॥ स्थाने हृषीकेश तव प्रकित्या जगत्प्रह्वयत्यनुज्यते च ॥ रक्षां सिभीता निदिशो दुवन्नि सर्वे नमस्यति च सिद्धमंघाः
॥ ३६ ॥ कस्माच्च तेन न मे रमहात्मन गीयसे वृक्षोऽप्यादिकं वै ॥ अनत्र देवेश जगन्निवास त्वमक्षरं सदसत्पश्यन् ॥ ३७ ॥ त्वमा
दिदेवः पुरुषपुण्यगत्त्वमस्य विश्वस्य परनिधानं ॥ वेतामिवेदं च परं धाम त्वया ततं विश्वमनेतरुप ॥ ३८ ॥ वायुर्यमोऽग्निवरुणाः
शशोकः प्रजापतिस्त्यप्रपितामहश्च ॥ नमोनमस्तेऽस्तु सहस्रकृत्वा पुनश्च भूयोऽपि नमोनमस्ते ॥ ३९ ॥ नमः पुरुस्तादथ पृथक् तस्ते
नमोऽस्तु ते सर्वत एव सर्व ॥ अनेत्रवीज्यामितविक्रमस्त्व सर्वममाशो धीततो विमर्षः ॥ ४० ॥ सखिति मत्वा प्रमथं यदुक्तं हे कृष्ण हे वाद
वहे सुखेति ॥ अजानता महिमानं तव देमया प्रमादात्प्रायेन वाऽपि ॥ ४१ ॥ यज्ञावहा सार्थं मम कृतो सि विहारः शय्यासनभोजनेषु ॥
एकोऽथ वाप्यच्युत तत्समक्षं नैक्षामये त्वामहमप्रमेयं ॥ ४२ ॥ पितामिलोकस्य च गुरुरस्य त्वमस्य पुज्यश्च गुरुर्गौर्यान् ॥ न त्वत्समाप्त
त्यभधिकः कुतो न्यो लोकत्रयेऽप्यप्रतिमुप्रभावः ॥ ४३ ॥ तस्मात्प्राप्तं प्रणिधाय काये प्रसादये त्वामहमीशमीचं ॥ पितेवः पुत्रस्य सखेव स

गुरु
॥ १७ ॥

रभ्युः प्रियः प्रियायार्हसि देवसोऽहं ॥ ४४ ॥ अहं पूर्वह धितोऽस्मि हृष्टाभयनच प्रव्यथितं मनो मे ॥ तदेव मे दर्शय देवरूपं प्रसीद देवेश जग
न्निवास ॥ ४५ ॥ किरीटिनं गदितं चक्रहस्तमिच्छामि त्वां दृष्टुमहं तथैव ॥ तैवैव रूपेणाचतुर्भुजेन सह स्त्रवाहो भव विश्वमूर्ते ॥ ४६ ॥
श्रीभगवानुवाच ॥ मया प्रमत्तेन तवार्जुने देवरूपं परं दर्शितमात्मयोगात् ॥ तेजोमयं विश्वमनत्रमाद्यन्मत्त्वदस्येन नददृष्टं पूर्वम् ॥
४७ ॥ न वेद यज्ञाऽध्ययनेनैर्दानेनैर्न च क्रियाभिर्न तपोभिरुच्यैः ॥ स्वरूपः शक्य अहं लोके दृष्टुं त्वदनेन कुरु प्रवीर ॥ ४८ ॥ मातेऽपि
मादविमूढभूतो हृष्टारूपं द्यौर्मिदं स्मरेदं ॥ विप्रेतभिः प्रितमना पुनस्त्वं तदेव मे रूपमिदं प्रपश्य ॥ ४९ ॥ सजय उवाच ॥ इत्यर्जुनं
वासुदेवस्तथोक्तास्वके रूपं दर्शयामास भूयः ॥ आश्वासयामास च भीतमेनं भूत्वा पुनः सौम्यवपुर्महात्मा ॥ ५० ॥ अर्जुन उवाच ॥
दृष्टुं देमानुं चैरुपंतवसौ स्यं जनार्दन ॥ इदानीं मस्मि संवृत्तः सचेताः प्रकृतिगतः ॥ ५१ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ मुदुर्दर्शमिदं रूपं दृष्ट्वा
नमियन्मम ॥ देवा अप्स्य रूपस्य नित्यं दर्शनं कोऽपि न ॥ ५२ ॥ नाहं वेदेन तपसा न दानेन न केन्यथा ॥ शक्य सर्वविधो दृष्टुं दृष्टवानसि
मोयथा ॥ भक्तात्वनमया शक्यं अहं सर्वविधोऽर्जुन ॥ ज्ञातुं दृष्टुं च तत्त्वेन प्रवेष्टुं च परंतप ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ मत्कर्मकृत्यत्परीमो मद्रक्तः
संगवर्जितः ॥ निर्वैरः सर्वभूतेषु यः समामेति पाण्डव ॥ ५५ ॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतासं पनियत्सु वल्लविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृ
ष्णार्जुनसंवादे विश्वरूपदर्शना नाम सप्तमोऽध्यायः ॥ ११ ॥ अर्जुन उवाच ॥ सर्वमेतत्तु क्राये भक्तास्तोपयुपासते ॥ ये चाप्यक्षर
मव्यक्तं तेषां के योगविनमाः ॥ १ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ मया वैश्यमनोयमो निस्युक्ता उपासते ॥ अदया परयोपेतास्ते मे युक्तं त

१८

सुबुद्धविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे भक्तियोगो नाम द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ अर्जुन उवाच ॥ प्रकृतिं पुरुषं चैव क्षत्र
क्षेत्रज्ञमेव च ॥ एतद्वेदितुमीच्छन्ति ज्ञानेन ज्ञेयं च केन च ॥ १ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ इदं शरीरं कौन्तेय क्षेत्रमित्यभिधीयते ॥ एतद्यो वेन्नितं प्रा
दुःक्षेत्रज्ञ इति तद्विदः ॥ २ ॥ क्षेत्रज्ञं चापि मां विद्वि सर्वक्षेत्रेषु भारत ॥ क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोर्ज्ञानं यत्तज्ज्ञानं मतं मम ॥ ३ ॥ तत्क्षेत्रं यच्च यादृक् च य
द्वि कारियतश्च यत् ॥ स च यो यत्प्रभावश्च तत्स मासेन मे शृणु ॥ ४ ॥ स विभिर्बहुधा गीतं ब्रह्म विविधैः पृथक् ॥ वेत्स्यस्व पदैश्चैव ब्रह्म
तुमद्विर्विनिश्चितैः ॥ ५ ॥ महाभूतान्यहंकारो बुद्धिरव्यक्तमेव च ॥ इन्द्रियाणि दशैकं च पंचैवं चेंद्रियगोचराः ॥ ६ ॥ इच्छा द्वेषः सुखं दुःखं सं
द्या तश्चेतना धृतिः ॥ एतत्क्षेत्रं समासेन सविकारमुदाहृतम् ॥ ७ ॥ अमानित्वमदंभित्वमहिंसा क्षान्तिर्गर्जवम् ॥ आचार्योपासनं गोच
रस्यैर्यमात्मविनिग्रहः ॥ ८ ॥ इन्द्रियार्थेषु वैराग्यमनहंकारमेव च ॥ जन्ममृत्युजरा व्याधिदुःखदोषानुदर्शनम् ॥ ९ ॥ असक्तिरनभिख्यंग
ः पुत्रदारगृहादिषु ॥ नित्यं च समचित्तत्वं मिथ्यानिर्दोषपन्नित्यम् ॥ १० ॥ मयि नान्ययोगेन भक्तिरस्यभिचारिणि ॥ विविक्लदेशमेवित्वमर्तिर्ज
नमेसदि ॥ ११ ॥ अध्यात्मज्ञाननित्यत्वं तत्त्वज्ञानार्थदर्शनम् ॥ एतज्ज्ञानमिति प्रोक्तमज्ञानं यदतोऽन्यथा ॥ १२ ॥ ज्ञयं यन्न त्वय वक्ष्या
मिद्य ज्ञात्वा मृतमश्नुते ॥ अनादिमत्परं ब्रह्म न मत्तन्ना मदुच्यते ॥ १३ ॥ सर्वतपाणि पादंतत्सर्वतोऽक्षिणि मुखम् ॥ सर्वतः श्रुतिमज्ञो
के सर्वमावृत्य तिष्ठति ॥ १४ ॥ सर्वेन्द्रियगुणाभासं सर्वेन्द्रियविवर्जितम् ॥ असक्तं सर्वं भिच्चैव निर्गुणं गुणाभाकृच ॥ १५ ॥ बहिर्गतं च
भूतानां सर्वं च मेव च ॥ स ह्यमत्वा तदविज्ञो यद्गम्यं चांतिके च तत् ॥ १६ ॥ अविभक्तं च भूतेषु विभक्तं विवर्चयितुम् ॥ भूतभर्तृत्वं तज्ज्ञेयं

भ० जी
॥ १५ ॥

सिखाप्रभविद्यानु० ॥ १६ ॥ ज्योतिषामपितज्ज्योतिस्त्रयमस्यः परमुच्यते ॥ ज्ञानं ज्ञेयं ज्ञानं गम्यं तद्विषयस्य विहितम् ॥ १७ ॥
इति क्षेत्रं तथा ज्ञानं ज्ञेयं चोक्तं समासतः ॥ मद्रूपं तद्विज्ञाय मद्रूपं वा यो पश्यते ॥ १८ ॥ प्रकृतिं पुरुषं चैव विद्वानादीशो भवति ॥
विकारं च गुणं चैव विद्वि प्रकृतिं संभवान् ॥ १९ ॥ कार्यकारणकर्तृत्वे हेतुप्रकृतिरुच्यते ॥ पुरुषसुखदुःखानां भोक्तृत्वे हेतुपुरुष
ते ॥ २० ॥ पुरुषः प्रकृतिस्थो हि भुक्ते प्रकृतिजा गुणान् ॥ कारणं गुणसंगोऽस्य सदस्य निजन्मसु ॥ २१ ॥ उपद्रष्टुं नृणां च भर्ता भो
क्तृमादेश्वर ॥ परमात्मनि चापि भुक्ते देहस्थि पुरुषः परः ॥ २२ ॥ य एवं वेति पुरुषं प्रकृतिं च गुरो महे ॥ सर्वार्थमाप्नोति न स भूयो भि
क्षायते ॥ २३ ॥ आनेनात्मपिपश्यति केचिदात्मानमात्मना ॥ अन्ये सांख्येन योगेन कर्मयोगेन वापरे ॥ २४ ॥ अन्ये त्वेवमज्ञानतः धृत्वा
ऽन्येभ्य उपपद्यते ॥ तेपि चातितां त्येव मृत्युं भुतिपरायणा ॥ २५ ॥ यावत्संजायते किंचित्सत्त्वं स्थावजं गमम् ॥ क्षेत्रक्षेत्रज्ञसंयोगात्
दिद्विभरतर्षभ ॥ २६ ॥ समं सर्वभूतेषु तिष्ठते परमेश्वरम् ॥ विनश्यत्स्वविनश्यतेऽयं पश्यति स पश्यति ॥ २७ ॥ समं पश्यति सर्वं स
मवस्थितिमीश्वरं ॥ न हि नस्त्यात्मानात्मानं ततो याति परंगतिम् ॥ २८ ॥ प्रकृतिवचकमाणां कियमानां निर्वर्णः ॥ अपश्यति तथात्मा
नमकर्तारं स पश्यति ॥ २९ ॥ यदाभूतपृथग्भावमेकस्थमनुपश्यति ॥ ततस्त्वचविस्मयं वृक्षसं पश्यते तदा ॥ ३० ॥ अनादित्वाभिर्गुणात्वात्
परमात्मायमव्ययः ॥ शरीरस्थापि कौन्तेय न कोऽति न लिप्यते ॥ ३१ ॥ यथा सर्वगतं सौख्यं दौ कामोऽपि लिप्यते ॥ सर्वत्रावस्थितो देहो तथा
ऽत्मानोऽपि लिप्यते ॥ ३२ ॥ यथा प्रकाशयत्येकः कृत्स्नं लोकमिमं रविः ॥ क्षेत्रं क्षेत्री तथा कृत्स्नं प्रकाशयति भारतः ॥ ३३ ॥ क्षेत्रक्षेत्रज्ञयो

गुरु
॥ १५ ॥

वमेनं ज्ञानचक्षुषा ॥ भूतप्रकृतिमोक्षं च ये विदुर्याति ते परम् ॥ ३४ ॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशा
स्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोगो नाम त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ परं भूय प्रवक्ष्यामि ज्ञानानां ज्ञानमु
त्तमम् ॥ यत्तात्त्विकमुच्यते सर्वं परं सिद्धिमितो गता ॥ १ ॥ इदं ज्ञानमुपाश्रित्य मम साधर्म्यमागताः ॥ सर्गेऽपि नोपजायन्ते प्रलये न व्यथन्ति
च ॥ २ ॥ समं यो निर्महद्ब्रह्म तस्मिन् गर्भं दधाम्यहम् ॥ संभवः सर्वभूतानां ततो भवति भारतः ॥ ३ ॥ सर्वयोनिकोऽयं मूर्तयः संभवति या
॥ तासां वै निर्महद्योनिर्हविर्जप्रदपिता ॥ ४ ॥ स ते रजस्ते मईति गुणाः प्रकृतिं संभवाः ॥ निबध्नति महाबाहो देहदेहे देहिनमव्ययम् ॥ ५ ॥ तत्र सत्त्वं
निर्मलत्वात् स कशकमनायकम् ॥ सुखसंयेन बध्नाति ज्ञानसंयेन चानय ॥ ६ ॥ रजोऽगामकं विद्विष्यात्संगममुद्रवम् ॥ तच्चिबध्नाति कौन्ते
य कर्मसंयेन देहिनम् ॥ ७ ॥ तमसस्तज्ज्ञानं विद्विषो ह न सर्वदेहिनम् ॥ प्रमादात्संनिद्राभिरासि निबध्नाति भारतः ॥ ८ ॥ सत्त्वं सुखे सन्तपति
रजकमागि भारतः ॥ ज्ञानमावृत्य तमः प्रमादे संजय सुत ॥ ९ ॥ रजस्तमश्चापि भूय सत्त्वं भवति भारतः ॥ रजः सत्त्वं तमश्चैव तमः सत्त्वं रज
स्तथा ॥ १० ॥ सर्वद्वारेषु देहेऽस्मिन् प्रकाशोऽपजायते ॥ ज्ञाने यदा तदा विद्यादिव दृष्टं सत्त्वं मित्युत ॥ ११ ॥ लोभः प्रवृत्तिराभः कर्मणामशमः
हा ॥ रजस्तमोऽनियोजयन्ने विवृद्धे कुरु नंदन ॥ १२ ॥ अप्रकाशोऽवृत्तिश्च प्रमादो माहुरवच ॥ तमस्तमोऽनियोजयन्ने विवृद्धे कुरु नंदन ॥ १३ ॥
यदा सत्त्वं प्रहृष्टं प्रलयं याति देहभूतं ॥ तद्योजनमविदो ज्ञानमलांशं तिष्ठते ॥ १४ ॥ रजसि प्रलयं गत्वा कर्मसंगि भुजायते ॥ तथा प्र
दीप्तमसि मूढोऽनियोजयते ॥ १५ ॥ कर्मणाः सुकृतं स्यादुःसात्त्विकं निर्मलं फलम् ॥ रजस्तु फलं दुःखमज्ञानं तमसः फलं ॥ १६ ॥ सत्त्वात्सं

भ० गी
॥ २० ॥

जायते ज्ञानं रजसो लोभयेव च ॥ प्रमादमोहौ तमसो भवतो ज्ञानमेव च ॥ ११ ॥ कुर्व्वगच्छति सत्त्वा मध्यमिच्छति राजसाः
॥ जयन्तु गुणा वृत्तिस्था अधोगच्छन्ति तामसाः ॥ १२ ॥ नान्यगुणोभ्यः कर्ता रयदादृष्टानुपपत्तिः ॥ गुणोभ्यश्च परं वेति मद्रावं सोऽपि ग
च्छति ॥ १३ ॥ गुणानेता नतीत्युक्ती देहि देहसमुद्भवान् ॥ जन्ममृत्युजरादुःखैर्विमुक्तोऽमृतमश्नुते ॥ २० ॥ अमुने उवाच ॥ कैर्लिङ्गे
र्यानुगुणानेता नतीतो भवति प्रभा ॥ किमाचारः कथं वेत्ता र्यानुगुणानतिवर्तते ॥ २१ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ प्रकाशं प्रवृत्तिचमोहमे
व च पांडव ॥ न द्वेष्टि संप्रवृत्तानि न निवृत्तानि कोऽपि ॥ २२ ॥ उदासीनवदामीनो गुणैर्यो न विचात्यते ॥ गुणावर्तत इते वयो वतिष्ठति
ने गते ॥ २३ ॥ समदुःखसुखस्थः समलोष्टाश्मकोचनः ॥ तुल्यप्रियाप्रियो धीरस्तुल्यनिंदात्मकस्तुतिः ॥ २४ ॥ मानपमानयोस्तुल्य
स्तुत्या मित्रारिपक्षयोः ॥ सर्वभूतार्थार्गी गुणातिताः स उच्यते ॥ २५ ॥ मां च यो व्यभिचारो भक्तिर्योगे न स्पेविते ॥ स गुणान्समतीमे
ता न वृंक्ष्य भूयाय कल्पते ॥ २६ ॥ अल्लो हि प्रतिष्ठा इममृतस्या व्ययस्य च ॥ शाश्वतस्य च धर्मस्य सत्त्वस्यैकांतिकस्य च ॥ २७ ॥ इति श्री
मद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे गुणव्यवभागयोगो नाम चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ श्रीभगवानुवाच
॥ ऊर्ध्वमूलमदशा रवमश्वात्पादुरव्ययम् ॥ छंदोऽसौ यस्य परा नित्यस्तु वैदसवेदवित् ॥ १ ॥ अधश्चोर्ध्वप्रसृतास्तस्य शास्त्रासुरा प्रवृद्धा विष
यप्रवालाः ॥ अधश्च मूलान्यनुसंततानि कर्मानुवंधीनि मनुष्यलोके ॥ २ ॥ नरूपमस्येह तथोपलभ्यते नांतो न चादिर्न च संप्रति ह्य ॥ अश्च
मेने सुविरूढमूलमशंगशस्त्रेणादृष्टेन छित्वा ॥ ३ ॥ ततः पदेन त्पामार्गितव्यं यस्मिन्नाताननिवर्तनिभूय ॥ तमेव चाद्यं पुरुषं प्रपद्ये य

गुरु
॥ २० ॥

कः प्रवृत्तिः प्रश्रिता गुणी ॥ ४ ॥ निर्मानमोहाजितसंगदोऽथा अध्यात्मनित्या विनिवृत्तकामाः ॥ दंदैर्विमुक्ताः सुखदुःखमंगै र्ग
च्छन्ति मृदाः पदमव्ययतत् ॥ ५ ॥ न तद्गमयते मर्यो न शशो को न वैकः ॥ यद्गत्वा न निवर्तते तद्गमपरमं मम ॥ ६ ॥ ममेवांशो जीवलो
के जीवभूतमना नन ॥ मनः स ह्यनिद्रियाणि प्रकृतिस्थानि कर्षति ॥ ७ ॥ अरिं यदवाप्नोति यचाप्युत्कामति श्वरः ॥ गृहीत्वैतानि
संयाति वायुर्गंधानि वाजयात ॥ ८ ॥ श्रोत्रं चक्षुः स्पर्शं च रसनं घ्राणमेव च ॥ अधिष्ठाय मनश्चायं विषयानुपसंवते ॥ ९ ॥ अक्लामंतं
स्थिते वापि भुंजानं वा गुणान्वितम् ॥ विमुक्तानुपसंति पश्यति ज्ञानचक्षुषः ॥ १० ॥ यतंतो योगिनश्चैनं पश्यंत्यात्मन्यवस्थितम्
॥ यतंतो पृक्ततात्मानो नैनं पश्यंन्त्यचेतसः ॥ ११ ॥ यदादित्यगते तेजो जगद्भासयतेऽखिलम् ॥ यच्चंद्रमसि यच्चाग्नौ ततेजो विद्मि मा
मकम् ॥ १२ ॥ आमा विश्वं भूतानि धारयाम्यहमोजसा ॥ पुष्पाणि चोष्धीः सर्वाः सोमो भूत्वा रसात्मकः ॥ १३ ॥ अहं वैश्वानरो भूत्वा प्राणि
नां देहमाश्रितः ॥ प्राणापानमसौ कुरुः पचाम्यन्नं चतुर्विधम् ॥ १४ ॥ सर्वस्य चाहं हृदि सन्निविष्टो मत्स्मृतिर्ज्ञानमपोहनं च ॥ वेदैश्च स
र्वैर्हमेव ब्रह्म वेदांस्तद्धृदं विदेव चाहम ॥ १५ ॥ द्वाविमो पुरुषो लोकेऽश्वश्चाश्वाश्चरश्च ॥ शासवा विभ्रतानि कृष्टस्थोऽक्षर उच्यते ॥ १६ ॥
उत्तमपुरुषस्त्वयः परमेत्सुदाहृतः ॥ यो लोकत्रयमाविश्वं विभर्तयत्युदध्वजः ॥ १७ ॥ यस्मात्सामंतीतो हमक्षरं रपि चातमः ॥ अतोऽस्मितो के
वेदेन प्रथितः पुरुषो नमः ॥ १८ ॥ यो मामेवममं मुदो जानाति पुरुषो तमम् ॥ स सर्वविद् जनिमो सर्वभावेन भासते ॥ १९ ॥ इति गुह्यतमं शा
स्त्रमिदमुक्ते मयाऽनघ ॥ एतद्ब्रह्म ब्रह्मिन्नात्मा कृतकृतश्च भारत ॥ २० ॥ ॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योग

भ०गी
॥ २१ ॥

गशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसम्वादे पुण्डरीकपुरोक्तमयोगो नाम पंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ अभये सत्य
मेतु द्विर्ज्ञानयागव्यवस्थितिः ॥ दीनेदमश्नयजश्च स्वाध्यायस्तप आर्जवम् ॥ १ ॥ अहिंसा सत्यमक्रोधस्त्यागं शान्तिरप्रेतुनम् ॥ दया
भूतेष्वलोलुप्त्वं मार्दवं हिराण्यपत्नम् ॥ २ ॥ तेजः क्षमा धृतिः शौचमद्रोहो नातिमानिता ॥ भवन्ति संपदं देवि मभिजातस्य भारत ॥ ३ ॥ देवो
दयोऽभिमानश्च क्रोधः पाह्वये मेव च ॥ अज्ञानं चाभिजातस्य पार्थ संपदमासुरीम् ॥ ४ ॥ देवी संपदि मोक्षाय निवधायासुरीमता ॥ मा
शुक्लं संपदं देवी मभिजातोऽसि पांडव ॥ ५ ॥ दोभूतं स गौलोकेऽस्मिन् देव आसुरवच ॥ देवो विस्तरशः प्रोक्त आसुरार्थं मे शृणु ॥ ६ ॥
शिवि च निर्विचि च जनान विदुः सुगताः ॥ न शोचं न पिचाचारो न सत्यं तेऽपि विदते ॥ ७ ॥ असत्यमप्रतिरुं ते जगदाहरीश्वरं ॥ अपरस्य र
संभूतं किमन्यत्कामहेतुकम् ॥ ८ ॥ सतां दृष्टिं मवदन्त्यनन्तात्मानोऽप्युद्वय ॥ प्रभवन्त्युग्रकर्माणाः क्षयाय जगतो हिताः ॥ ९ ॥ काममाभि
त्युद्व्यं रं भवान्मदांतिताः ॥ मोहाद्बुद्धिं हन्त्यासदाहान्यवर्ततेऽपि चिन्ता ॥ १० ॥ चिन्तामपरिमेयां च प्रलयोतामुपाश्रिताः ॥ कामोऽपभोग
परमास्तवदिति निश्चिताः ॥ ११ ॥ आत्मापश्यते वैद्वान् कामकोधपरायणाः ॥ ईदं नै कामभोगार्थं मन्याय मार्थं मंचयान् ॥ १२ ॥ इदम
यमयातव्यमिमं प्राप्ते मनोरथं ॥ इदमुल्लिख्य मयि मे भविष्यति पुनर्धनं ॥ १३ ॥ असौ मवाहतः शत्रुर्हनिष्ये वापरा नपि ॥ ईश्वरोऽह
महे भोगी सिद्धोऽहं बलवान्मुक्तिः ॥ १४ ॥ आद्याभिजनवानस्मि को नोऽस्ति मृदोऽसौ मया ॥ यक्ष्ये दास्यामि मोदिष्ये इति ज्ञानविमोहिताः ॥
१५ ॥ अये क्वचित् विभ्रंता मोहजालसमवृताः ॥ प्रसक्ताः कामभोगेषु पतन्ति नरके शुचौ ॥ १६ ॥ आत्मसंभाविताः स्तब्धा धनमानमदांति

गुरु
॥ २१ ॥

ताः ॥ यजंते नाम यज्ञे स्ते दंभेनाविधिपूर्वकम् ॥ १७ ॥ अहंकारं बलं दर्पं कामं क्रोधं च संश्रिताः ॥ मामात्मा परदेहेषु प्रदिव्यं तोमसयुकाः ॥
१८ ॥ तानहं दियतः कृणुमं सारं सुनयधमान् ॥ क्षिपाम्यजन्तुमसुभानासुरीष्वेव पातियुः ॥ १९ ॥ असुरियो निमापन्ना मृदा जन्मनि जन्मनि
॥ मामप्राप्यैव को ते येन तोया न्यधमां गतिम् ॥ २० ॥ विविधं नरकस्य दंदारं नाशनमात्मनः ॥ कामकोधक्षधातोभस्त्रस्मादेतन्नयं स जेत
॥ २१ ॥ स्तवैर्विमुक्तः को ते यत मोदोऽपि भिर्नरः ॥ आचरन्त्यात्मनः श्रेयस्ततो याति परैर्गतिम् ॥ २२ ॥ यशास्त्रविधिमुत्सृज्य वर्तते कारतः ॥
नमसि द्विमवाप्नोति न सुखं न परं गतिम् ॥ २३ ॥ तस्माच्छास्त्रं प्रमाणं ते कार्याकार्यव्यवस्थितौ ॥ ज्ञात्वा शास्त्रविधानोक्तं कर्म कर्तुमिष्ट
हसि ॥ २४ ॥ ॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसम्वादे देवासुरसंपदि भागयोगो नाम षोडशो
ऽध्यायः ॥ १६ ॥ अर्जुन उवाच ॥ यशास्त्रविधिमुत्सृज्य यजंते श्रेष्ठयाऽन्विताः ॥ तेऽपि निष्ठातुं कर्तव्यास्तत्त्वमाहो राजस्त्वम् ॥ १ ॥ श्रीभगवानुवा
च ॥ विविधा भवन्ति श्रेष्ठदेहिनां सास्त्रभावा ज्ञाः ॥ सात्विकिराजसी चैव तामसी चैतीतो मृगः ॥ २ ॥ सत्त्वानुरूपा सर्वस्य श्रेष्ठमवति भारत ॥ श
द्वा मयो येषु कृष्या यो यक्षुः सृष्टः सृष्टवः ॥ ३ ॥ यजंते सात्विका देवान् क्षत्राक्षोऽसी राजसाः ॥ प्रेता भूतगणाश्चाप्ये यजंते तामसा जनाः ॥ ४ ॥ अ
शास्त्रविहितं धारं तप्यते यतः पूजनाः ॥ देवाहंकारं मुक्ताः कामरागबलान्विताः ॥ ५ ॥ कर्मयंत्रः शरीरस्थं भूतशामचेतसः ॥ मोचैवातः श
रीरस्थं तादिद्यासुरेभ्यश्चान् ॥ ६ ॥ आहारस्तोषि सर्वस्य विविधो भवति प्रियः ॥ यजस्तपस्तथा दानं नैवाभेदमिमं शृणु ॥ ७ ॥ आयुः सत्ववता
रेण्यमुवपि विविधनाः ॥ रसाः मिथ्याः स्मिन् राह्या आहाराः सात्विकप्रियाः ॥ ८ ॥ कदम्बलवणाः सुखा तीक्ष्णारुक्षविदारिद्र्यः ॥ आहारा

भ० गी
॥ २२ ॥

नमस्त्येहः स्वशोकाभयपदाः ॥ ९ ॥ यातयामेगतस्मृतिपर्युषितं चयत् ॥ उच्छिष्टमपि चामेधं भोजनं तामसः प्रियम् ॥ १० ॥ अ
फलाकोशिभिर्यज्ञोविधिदृष्टेय इत्युते ॥ यद्यप्यसवेति मनः समाधाय सत्तात्त्विकः ॥ ११ ॥ अभिसंधाय तु फलदं भाग्यमपि चैव यत् ॥ १२ ॥ य
ते भरतश्रेष्ठं यज्ञोविधिं राजसम् ॥ १२ ॥ विधिहीनमस्तृष्टान्मेवंहीनमदक्षिणं ॥ अद्वाविहितं यज्ञं तामसं परिचक्षते ॥ १३ ॥ देवदिज
गुरुप्राज्ञपूजने शोचमानं वम् ॥ वेत्तव्यमहिमा च शरीरं पउच्यते ॥ १४ ॥ अनुदेगकरं वाक्यं सत्यं प्रियं हितं चयत् ॥ स्वाध्यायाभ्यास
नैवेदवाप्येत पउच्यते ॥ १५ ॥ मनः प्रसादः सौम्यत्वं मौनमात्मविनिग्रहः ॥ भावसंशुद्धिरेत्येतत्तपो मानसमुच्यते ॥ १६ ॥ अद्वापराया
तपतपस्तत्रिविधं नरैः ॥ अफलाकोशिभिर्युक्तैः सात्त्विकं परिचक्षते ॥ १७ ॥ सत्कारमानं पूजार्थं तपो दंभेन चैव यत् ॥ क्रियते तदिह प्रोक्तं
राजसंचलमद्वयम् ॥ १८ ॥ मृदया देयात्मनो यत्पीडया क्रियते तपः ॥ परस्पोत्सादनार्थं वा तनामसमुदाहृतम् ॥ १९ ॥ दातव्यमिति य
तं दीयते उपकारिणा ॥ देजे कोन्य च पात्रं वत दानं सात्त्विकं स्मृतम् ॥ २० ॥ यत्तु प्रत्युपकारार्थं फलमुद्दिश्य वा पुनः ॥ दीयते च परिच्छिद्यं त
द्राजसमुदाहृतम् ॥ २१ ॥ अदेशकाले यद्दानं मपात्रेभ्यश्च दीयते ॥ असत्कृतं सर्वज्ञानं तत्रा मे समुदाहृतम् ॥ २२ ॥ ओतत्सुदिति निर्देशो ब्र
ह्मणा त्रिविधः स्मृतः ॥ ब्राह्मणास्तेन वेदाश्च यज्ञाश्च विहिताः ॥ २३ ॥ तस्मादोमित्युदाहृत्य यज्ञदानतर्पणक्रियाः ॥ प्रवर्तन्ते विधानोक्ताः
सततं ब्रह्मवादिनाम् ॥ २४ ॥ तदित्यनुभिसंधाय फलं यज्ञतपः क्रियाः ॥ दानक्रियाश्च विविधाः क्रियन्ते मोक्षकोशिभिः ॥ २५ ॥ मद्रो
साधुभावेनैव सदिनतस्य युज्यते ॥ प्रशक्ते कर्मणि तथा सच्छब्दः पार्थ युज्यते ॥ २६ ॥ यज्ञेन प्रसीदाने च स्थितिर्मादिति चोच्यते ॥ कर्म

उरु
॥ २२ ॥

चैव तदर्थं यं सति वाभिधीयते ॥ २७ ॥ अश्रद्धया हृतं दत्तं तपस्तपस्कृतं चयत् ॥ असदित्युच्यते पार्थ न वतस्येत्यनोदह ॥ २८ ॥ ॥ इ
ति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे अद्वात्रयविभागयोगो नाम सप्तदशोऽध्यायः ॥
१० ॥ अर्जुन उवाच ॥ संन्यासस्य महाबाहो तत्त्वमिच्छामि विदितुम् ॥ त्यागस्य च ह्यर्थं केशपृथक् केसिनिवृत्तम् ॥ १ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
काम्यानां कर्मणां न्यासं संन्यासं कवो विदुः ॥ सर्वकर्मफलत्यागं प्राहुस्त्यागं विचक्षणाः ॥ २ ॥ न्यासं दोषवदित्युक्ते कर्मप्राहुर्मनीषि
णाः ॥ यज्ञदानतपकर्मनत्याज्यमिति चापरे ॥ ३ ॥ निश्चयं शृणु मे तव त्यागे भरतसत्तमः ॥ त्यागे हि पुरुषा ब्राह्मणविविधसंप्रकीर्तितः ॥ ४ ॥ यज्ञ
नतपः कर्मनत्याज्यं कार्यमेव तत् ॥ यो ज्ञो दानं तपश्चैव पावनानि मनीषिणाम् ॥ ५ ॥ एतां कृत्वा तु कर्माणि संपादयत्काफलानि च ॥ कर्तव्या
नीतिमेवार्थं निश्चितं मनसुभवेत् ॥ ६ ॥ नियतस्य तु संन्यासः कर्मणो नोपपद्यते ॥ मोहाच्च स्य परित्यागस्त्यागसः प्रकीर्तितः ॥ ७ ॥ दुःखमित्ये
व यत्कर्म कायकेशभयात्पजेत् ॥ सकृत्त्वा राजसं त्यागमेव त्यागफलं लभेत् ॥ ८ ॥ कार्यमित्येव यत्कर्म नियतं क्रियते ॥ तुर्न संन्यासः
फलं चैव संन्यासः सात्त्विको मतः ॥ ९ ॥ न देह्य कुशले कर्म कुशले नानुयजते ॥ त्यागी सत्वसमाविष्टो मेधावी हितुमंशयः ॥ १० ॥ न हि देहभृता
शक्यं त्यक्तुं कर्माणि पश्यतः ॥ यस्तु कर्मफलत्यागी स त्यागीत्यभिधीयते ॥ ११ ॥ अनिष्टमिष्टमिष्टं च त्रिविधं कर्मणः फलम् ॥ भवत्यत्यागि
नां प्रेत्य न तु संन्यासिनां क्वचित् ॥ १२ ॥ पंचेतानि महाबाहो कारणाणि निबोध मे ॥ सारथ्यकृतां त्रेषां कृतानि सिद्धये सर्वकर्मणाम् ॥ १३ ॥ अधिष्ठा
नं तथा कर्ता करणं च पृथक् त्रिविधम् ॥ विविधश्च पृथक् कृत्वा देवैवेवात्र पंचमम् ॥ १४ ॥ शरीराद्व्यनोभिर्यत्कर्म प्रारभते नरः ॥ न्यायं वा वि

भ० गी
॥ २३ ॥

परितेवापचैत्येतस्यहेतवः॥१५॥तत्रैवंसृष्टिकर्तास्मात्मानंकेवलंतुयः॥पश्यत्यकृतवृद्धित्वान्नसपश्यतिदुर्मतिः॥१६॥यस्य
नाहंकृताभावावुद्विग्नस्यनलिप्यते॥इत्वापिइमंमालोकानहंनिननिवृद्धते॥१७॥ज्ञानंज्ञायंपरिज्ञाताविविधाकर्मचोदना॥क
रणकर्मत्वेतिविविधःकर्मसंग्रहः॥१८॥ज्ञानंकर्मचकर्ताचविधैवगुणाभेदतः॥योच्यतेगुणसंख्यानयथावच्छुण्णानपि॥१९॥सर्वभूते
सुखनैकंभावमयममीक्षते॥अविभक्तंविभक्तंसुतज्ज्ञानंविद्विमानिकम्॥२०॥पृथक्कृतंयुक्तंज्ञानंनानाभावात्पृथग्विधान्॥वेतिसेनेषु
भूतेषुतज्ज्ञानंविधिगजमम्॥२१॥यतुकृतंवेदेकस्मिन्कार्यमकृतमहेतुकम्॥अतत्त्वार्थवदल्पंचततामसमुदाहृतम्॥२२॥नियतंस्तः
गरहितमगद्वेषतःकृतम्॥अफलप्रेषुनाकर्मयनसात्विकमुच्यते॥२३॥यतुकांमेषुनाकर्मसाहंकारेणावापुनः॥क्रियतेवहुलायां
तदाजसमुदाहृतम्॥२४॥अनुबंधंक्षयंहिंसा मनस्यक्षेत्रपौरुषम्॥मोहादास्यतेकर्मयततामसमुच्यते॥२५॥मुक्तसंगोनदंवादीधृत्युक्ता
हसमचितः॥मिदमिदोनिर्विकारःकर्तासात्विकउच्यते॥२६॥रागीकर्मफलप्रेषुतुभ्योहिंसात्मकोशुचिः॥हृद्योकाचितःकर्ताराजसः
परिकिर्तितः॥२७॥अयुक्तःपाततःस्तब्धःशरीरेनैकतिकात्मनः॥विवादीदीर्घमूर्खचकर्तातामसउच्यते॥२८॥बुद्धेर्नदंक्षेत्रेष्वेवगुणतस्त्विविधं
शृणु॥शैत्यमानमशेषाशृतकत्वेनधनेजयः॥२९॥प्रवृत्तिचिन्तित्विचकार्यकार्यभयाभये॥बंधंमोक्षंचयावेतिवृद्धिःसापार्थमात्विकी॥३०॥
यथाधर्ममधर्मवकार्यवाकार्यमेवच॥अथवावृत्तजानातिबुद्धिःसापार्थराजसिः॥३१॥अधर्मधर्ममितियामनतेतमसावता॥सर्वार्थान्विपरि
तांश्चबुद्धिःसापार्थतामसि॥३२॥इत्वायथाधार्यतेमनःप्राणोद्विग्नयाः॥योगेनाभ्यभिरारिषाधृतिःसापार्थमात्विकी॥३३॥ययातु

युक्त
॥ २३ ॥

धर्मकामार्थान्वाधार्यतेऽर्जुन॥प्रमेगेनफलाकांक्षीधृतिःसापार्थराजसि॥३४॥ययास्वप्नभयंशोकंविचारंमदमेवच॥नविमुंचति
दुर्मधार्थतिःसापार्थतामसी॥३५॥सुखंविद्वानितित्रिविधंशृणुमेभरतर्षभ॥अभ्यासादमतेयवदुःखंवातंचुनिगच्छति॥३६॥यत्रदशेवि
धमिवपरिणामेष्टोपमम्॥तत्सुखंसात्विकंप्रोक्तमात्मबुद्धिप्रेसादजम्॥३७॥विषयेद्वियमयोगावनदग्रेष्टोपमम्॥परिणामेविष
मिवतत्सुखंराजसंस्मृतम्॥३८॥यदग्रेचानुबंधंवसुखंमोहनमात्मनः॥निद्रातस्यप्रमादोत्थंनताममुदाहृतम्॥३९॥नतदस्तिपृथिया
वादिविदेवेष्टुवापुनः॥सत्त्वप्रकृतिर्जैमुक्तंयेदेभिःस्वाश्रीभिर्गुणैः॥४०॥ब्रह्मणस्तत्रियविशंशुद्धाणांचपरंतपः॥कर्माणिप्रविभक्ता
निश्चिभावपभवेगुणैः॥४१॥दामोदमज्जपःशोचंक्षान्तिराजवमेवच॥ज्ञानंविज्ञानमात्मिकंवंक्षकर्मस्वभावजम्॥४२॥शौर्येतेजोभूति
दीक्षंयुद्धेचाप्यपनायनम्॥दानमोक्षभावश्चशात्रांकर्मस्वभावजम्॥४३॥कृषिगोरक्षप्राणिज्यंवेक्षकर्मस्वभावजं॥परिचर्यात्
मकंकर्मसुदस्यापिस्वभावजम्॥४४॥स्वैकर्ममपभिरतःसंसिद्धिंलभतेनरः॥स्वकर्मनिरतःसिद्धियथाविदंनितकृणु॥४५॥यतःप्रवृ
त्तिर्भूतानांयेनसर्वमिदंनतम्॥स्वकर्मणातमभ्यर्च्यसिद्धिंविदंतिमानवः॥४६॥श्रेयान्स्वधर्माविगुणाःपार्थमात्मनुष्ठितान्॥स्वभाव
नियतकर्मकुर्वन्नाप्रोतिकित्वियम्॥४७॥सहजंकर्मकौत्रेयसदोयमपिनत्यजेत्॥आनोरभाहिदोयेराधमेनाग्निरिवाऽऽवृताः॥४८॥
अमकबुद्धिःसर्वचनिताव्याविग्नस्यहः॥नेकस्यसिद्धिपरमामेनाधिगच्छति॥४९॥सिद्धिप्राप्तोयथावंस्तथाप्रोतिनिबोध
मे॥समासेनैवकौत्रेयनिष्ठाज्ञानस्ययापरम्॥५०॥बुद्ध्याविशुद्धयायुकोष्ठवात्मानंनियम्यच॥शब्दादीन्विषयांस्तपन्वागद्वेषाः

भ० गी
॥ २४ ॥

युदस्य च ॥ ५१ ॥ विविक्तमेव लब्धाशीयतवा क्लायमानसः ॥ ध्यानयोगपणेनित्यं वैश्वं संपुपाश्रितः ॥ ५२ ॥ अहंकारं वने रपकामं को धं परि
ग्रहं ॥ विमुच्य निर्ममः शोचो बलभूयाय कल्पते ॥ ५३ ॥ बुद्धिभूतः प्रशन्नात्मानं शोचति न को क्षतिः ॥ समः सर्वेषु भूतेषु मद्रति न भते पुराः
५४ ॥ भक्त्या मामभिजानाति यावान्यश्चास्मि तत्त्वतः ॥ ततो मा तत्त्वतो ज्ञात्वा विशते तदनेतरं ॥ ५५ ॥ सर्वकर्माणि भवन्ति मे साक्षात् ॥ बुद्धिर्वा योगमुपाश्रित्य मच्चिन्तनं
न भवति ॥ ५६ ॥ मच्चिन्तनं सर्वदुर्गाणि मत्प्रसादात् न विवर्त्यते ॥ अथ चेत्त्वमहंकारेण भवसि विनश्यसि ॥ ५७ ॥ यदहंकारमाश्रित्य न यो
क्तप इति मन्यसे ॥ मित्येव व्यवसायस्य प्रकृतिरुक्तं नियोक्ष्यति ॥ ५८ ॥ स्वभावजेन कौन्तेय निबद्धः स्वेन कर्मणा ॥ कर्तुं नेच्छसि यन्मोह
तकारिष्यस्वदमोपिततः ॥ ५९ ॥ इक्ष्वा सर्वभूतानां हृद्देशेऽर्जुन तिष्ठति ॥ ग्रामय सर्वभूतानि येनारुढा तिमायया ॥ ६० ॥ तमेव शरणं गच्छ सर्व
भावेन भारत ॥ मत्प्रसादात्प्राप्तं शान्तिस्थानं प्रोच्यमि शाश्वतं ॥ ६१ ॥ इति तत्त्वज्ञानमाख्यातं गुह्यं गुह्यं तं मया ॥ विमृश्यैतदशेषेण यथे
च्छसि तथा कुरु ॥ ६२ ॥ सर्वं गुह्यं तमेभ्यः शृणु मे परमं वचः ॥ इत्येति मे दृष्टमिति ततो वक्ष्यामि ते हितम् ॥ ६३ ॥ मनना भवमद्रक्तो मया जीमो
नमस्तु कुरु ॥ मामेवैव्यसि मत्प्रेतं प्रतिजाने प्रीयोमि मे ॥ ६४ ॥ सर्वधर्माणां हितं कुरु मामेकं शरणं व्रज ॥ अहं त्वा सर्वपापेभ्यो मोक्षयिष्यामि
मा शुचः ॥ ६५ ॥ इदं तेनातपस्कायनाभक्ताय कदाचन ॥ न वा शुभ्रं ववाचं न च मां यो भ्यसूयति ॥ ६६ ॥ य इदं परमं गुह्यं मद्रक्तेष्वभिधास्यतिः
॥ भक्तिं मयि परं कृत्वा मामेवैव्यस्य संशयः ॥ ६७ ॥ न च तस्मान्मनुष्यं कश्चिन्नेषिय कृतमः ॥ भवितान च मे तस्मादसुः प्रियतरो भुवि ॥ ६८ ॥ अथे

गुरु
॥ २४ ॥

भ० गी
॥ २५ ॥

व्यते च य इमं धर्मं संवादमावयोः ॥ ज्ञानयजेन तेनाहमिहः स्थापिति मे मतिः ॥ १० ॥ अद्वा वान न स्युश्च शृणु यादपियो नः ॥
मोपि मुक्तः शुभो लोकात् प्राप्नुयात्पुण्यकर्मणाम् ॥ ११ ॥ कचिदेतच्छ्रुत्वा त्वं त्वये कायेण चेतसाः ॥ कचिदज्ञानममोहः पतच्छ्रुत्वा
धने जय ॥ १२ ॥ अर्जुन उवाच ॥ न ह्ये मोहः स्मृतिर्लब्धा त्वत्प्रसादान्मया सुत ॥ स्थितोऽस्मि गतसंदेहः करिष्ये वचने तव ॥ १३ ॥ मजय उ
वाच ॥ इत्यहं वासुदेवस्य पार्थस्य वचनं महात्मनः ॥ संवादमिममथो वचनं द्रुपदो महर्षिणाम् ॥ १४ ॥ यास्य प्रसादाच्छ्रुत्वा त्वं तदुत्तरं महं परम् ॥
योगयोगेश्वरात्कृष्णात्साक्षात्कथयतः स्वयम् ॥ १५ ॥ राजसे स्य त्वमेव स्य त्वमेवादमिममद्रुतम् ॥ केशवार्जुनयोः पुण्यपदव्यामि च मुहुः
मुहुः ॥ १६ ॥ तच्च मे स्मृत्यमेव स्मृत्यरूपमद्रुतेहः ॥ विस्मयामे महाबाहो नृप्यामि च पुनः पुनः ॥ १७ ॥ यत्र योगेश्वरः कृष्णाय वपाधो धनुर्ध
रः ॥ तत्र श्रीविजयो भूतिर्धुवा नीतिर्मतिर्मम ॥ १८ ॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवा
दादसंन्यासयोगनामाष्टादशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ श्रीकृष्णार्जुनसंवात् ॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतासमाप्ता ॥ संवत् १९५२ साल आश्विन

गुरु
॥ २५ ॥

ममवदुमीतः (म)